
УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДЭХ
АВЛИГЫН ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛЛИЙН
2020 ОНЫ СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

УЛААНБААТАР ХОТ

2020 ОН

АГУУЛГА

Удиртгал.....	4
Судалгааны үндэслэл:.....	4
Судалгааны зорилго зорилт:.....	5
Судалгааны арга зүй:.....	5
НЭГ. 2020 ОНЫ АВЛИГЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВ.....	7
УЛС ТӨРИЙН НАМУУДЫН АВЛИГАД АВТСАН БАЙДАЛ.....	8
АВЛИГЫН ХҮРЭЭНИЙ ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ.....	8
АВЛИГЫН ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛСӨН ГОЛ ХҮЧИН ЗҮЙЛС.....	10
ХОЁР. 2020 ОНЫ УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮВШИН.....	12
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ЦАР ХҮРЭЭ.....	13
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ.....	15
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТҮВШНИЙ ӨӨРЧЛӨЛТ.....	16
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. ТӨРИЙН ИНСТИТУЦИ ДЭХ УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ.....	18
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. ТӨРИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААН ДАХЬ УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ.....	19
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 5. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН НӨЛӨӨЛӨЛ, ЧИГЛЭЛ.....	20
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. ХЭЭЛ ХАХУУЛИЙН ХЭЛБЭР.....	23
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. ХУУЛЬ БУС НӨЛӨӨЛЛИЙН ХЭЛБЭР.....	25
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. УЛС ТӨРИЙН НАМ, БҮЛЭГЛЭЛ, УЛС ТӨР, БИЗНЕС, ГЭМТ ХЭРГИЙН БҮЛЭГЛЭЛҮҮДИЙН ХАРИЛЦАА ХАМААРАЛ.....	27
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХЭЛБЭР.....	29
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 5. УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДАХ ХЭЭЛ ХАХУУЛЬ ӨГӨХ, АВАХ АРГА.....	31
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ.....	33
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГАД НӨЛӨӨЛСӨН ХҮЧИН ЗҮЙЛС.....	34
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ТӨРИЙН АЛБАН ДАХЬ ДУТАГДАЛ, ДОГОЛДОЛ.....	36
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДЭХ ХҮРЭЭЛЛҮҮДИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ.....	38
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХОР УРШИГ, ҮР ДАГАВАР.....	40
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХОР УРШИГ.....	41
ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. АВЛИГААР ОЛСОН ХӨРӨНГИЙН ЗАРЦУУЛАЛТ.....	44
ХОЁР. БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧДИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЯВЦАД ЗАРЦУУЛЖ БУЙ АВЛИГЫН ХЭМЖЭЭ.....	47
ХЭЭЛ ХАХУУЛЬД ЗАРЦУУЛСАН МӨНГӨНИЙ ХЭМЖЭЭ.....	47
ДЭЭД ТҮВШНИЙ АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.....	49

Зургийн жагсаалт

Зураг 1. Улс төрийн хүрээн дэх авлигын үнэлгээ, үзүүлэлтийн схем.	6
Зураг 2. Монгол улсад дэлгэрсэн авлигын түгээмэл байдал.хувиар	7
Зураг 3.Монгол улсад дэлгэрсэн авлигын түгээмэл байдлын харьцуулалт. хувиар.....	7
Зураг 4.Монгол Улс дахь улс төрийн намуудын авлигад автсан байдал. хувиар	8
Зураг 5.Авлигыг салбар хүрээгээр тоймлон авч үзвэл.дунджаар.....	9
Зураг 6. Улс төрийн авлигын түвшин,2008-2020 онд хувиар	12
Зураг 7. Шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ,2018-2020 оны индекс.	13
Зураг 8.Улс төрийн авлигын цар хүрээний үнэлгээ, (индекс).	13
Зураг 9.Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига, хувиар	15
Зураг 10. Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлигын харьцуулалтыг хувиар	15
Зураг 11.Улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига өмнөх жилийн түвшнээс өөрчлөгдсөн байдал, хувиар.....	16
Зураг 12.Улс төрийн хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт,индекс.....	16
Зураг 13. Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын тархалтын цар хүрээ.	19
Зураг 14. Улс төрийн авлигын хэлбэрийн үнэлгээ, индексээр.	22
Зураг 15. Хээл хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ.....	24
Зураг 16. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ.....	25
Зураг 17. Улс төрийн хүрээн дэх авлигын хэлбэр.	30
Зураг 18. Улс төрийн хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ, индексээр. 32	
Зураг 19. Авлигын шалтгаан, нөхцөл.	33
Зураг 20. Улс төрийн хүрээн дэх хүрээллүүдийн нөхцөл байдал.	39
Зураг 21. Улс төрийн авлигын хор уршиг, үр дагавар.индекс.	40
Зураг 22. Улс төрийн хүрээний авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин.	42
Зураг 23. Улс төрийн (түүнчлэн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний) авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт. (индекс).....	45
Зураг 24. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ.....	49
Зураг 25. Шинжээчдийн хүйс.....	51
Зураг 26. Шинжээчдийн нас.	51
Зураг 27. Шинжээчдийн салбарын хаярьялал.....	51

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал (индекс).	9
Хүснэгт 2. Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс, нөхцөл байдал.	10
Хүснэгт 3. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дараах салбар, хүрээнд авлига тархсан цар хүрээ. (Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)	18
Хүснэгт 4. Салбар хүрээн (төрийн институц) дэх авлига тархсан байдал	18
Хүснэгт 5. Нийтийн алба/төрийн байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын тархалтын цар хүрээ.....	19
Хүснэгт 6. Улс төрийн хүрээний авлигын чиглэл.	20
Хүснэгт 7. Улс төрийн хүрээний авлигын чиглэл.	21
Хүснэгт 8. Хээл хахуулийн хэлбэрийн дундаж. (1-5 баллын үнэлгээ)	23
Хүснэгт 9. Улс төрчид, өндөр албан тушаалтнууд хувийн зорилгоор төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд нөлөөлөхийн тулд хэрэглэдэг арга хэлбэрүүд.....	25
Хүснэгт 10. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд үүссэн нөхцөл байдал байгаа (бий болсон) гэдэгтэй шинжээчдийн нийлж буй эсэх	27
Хүснэгт 11. Бүлэглэлүүдийн харилцаа хамаарал, нөхцөл байдлын үнэлгээ.	28
Хүснэгт 12. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд улс төрийн хүрээнд авлигын хэлбэрүүд тархсан байдал	29
Хүснэгт 13. Улс төрийн хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ. дунджаар	31
Хүснэгт 14. Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээг. Хувь болон дунджаар үзүүлэв.....	34
Хүснэгт 15. Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ.....	34
Хүснэгт 16. Нийтийн алба /төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оршиж буй дутагдал, доголдол нь авлигын түвшинд нөлөөлж буй нөлөөлөл.....	36
Хүснэгт 17. Улс төрийн авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол.	37
Хүснэгт 18. Улс төрийн хүрээн дэх хүрээллүүдийн нөхцөл байдал.	38
Хүснэгт 19. Улс төрийн хүрээний авлига буюу төрийн өндөр албан тушаалтнуудын авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин.....	41
Хүснэгт 20. Авлигын замаар олсон хөрөнгөө зарцуулсан байдал.....	44
Хүснэгт 21. Бизнес эрхлэгчдийн авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ (%).	47
Хүснэгт 22. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ /зорилгоор/, сая төгрөгөөр.....	47

Удиртгал

Судалгааны үндэслэл:

Улсын Их Хурлын 2005 оны 4 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 25 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтыг Улсын Их Хурлын 2008 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 13 дугаар тогтоолоор шинэчлэн баталж, хөгжлийн зорилтуудын үзүүлэлт, арга зүйг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг үзүүлэлт бүрээр дүгнэх, хяналт тавих, төрөлжсөн болон тусгайлсан санг холбогдох мэдээллээр бүрдүүлж ажиллахыг Засгийн газар болон холбогдох бусад байгууллага, үүний дотор Авлигатай тэмцэх газарт үүрэг болгосон.

Авлигатай тэмцэх газар 2008 оноос хойш жил тутам “Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийгн судалгаа”-г зохион байгуулж, судалгааны үр дүнг Мянганы хөгжлийн 9 дэх зорилтын “Авлигыг үл тэвчих уур амьсгалыг нийгмийн бүх хүрээнд бий болгох, хэвшүүлэх” 24-р зорилтын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх нэг шалгуур болгож ирсэн.

Мянганы хөгжлийн зорилт тус бүрийн шалгуур үзүүлэлтийг тогтоолд тусгасны дотор 24 дэх зорилтын шалгуур үзүүлэлтийг дараахь байдлаар тогтоосон:

1. Авлигын индекс;
2. Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөлөл;
3. Төрийн захиргааны болон үйлчилгээний байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх иргэдийн төсөөлөл.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн хөтөлбөрийн “МХЗ-9.Хүний эрх, ардчилсан засаглалыг бэхжүүлэх төсөл”-ийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академийн Философи, социологи, эрхийн хүрээлэнгээс дээр дурдсан 2 дахь шалгуур үзүүлэлт болох “Улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөлөл”-ийн үнэлгээ хийх арга зүйг боловсруулж, анхны судалгааг зохион байгуулсан. Энэхүү арга зүйн дагуу 2009 оноос эхлэн Авлигатай тэмцэх газраас судалгааг жил бүр зохион байгуулан үр дүнг нийтэд мэдээлж ирлээ.

Судалгаа нь авлигын хандлага, авлигад өртөмтгий ажил, албан тушаал, авлигад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Мөн улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын эсрэг үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэхэд мэдээллийн чухал эх сурвалж болох учиртай.

2017 он хүртэл улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийг нэг судалгааны хүрээнд судалж, нэгтгэсэн тайланг гаргаж байсан бол 2018, 2019 оноос эхлэн тус хоёр хүрээг тусд нь авч үзэж авлигын талаарх

төсөөллийн судалгаа” болон “Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа”-г хийдэг болсон юм. Уг хоёр судалгааг “ Хүлүгү санаачлага” НҮТББ энэ жилээс хийж гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго зорилт:

Судалгааны хүрээнд дараах зорилтыг тавьж зохион байгуулав.

- Авлигын талаарх төсөөлөл, хандлага, шалтгааныг тодруулах;
- “Дээд (өндөр) түвшний” хүрээн дэх авлигад автагдсан байдал, цар хүрээ, авлигын хэлбэрийг авч үзэх;
- “Дээд (өндөр) түвшний” авлигын шалтгаан, нөхцөл түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодруулах;
- “Дээд (өндөр) түвшний” авлигын хэмжээ, түүний хор уршиг, үр дагаврыг гаргах;
- “Дээд (өндөр) түвшний” хүрээн дэх авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг

үнэлүүлэх, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодруулах зэрэг болно.

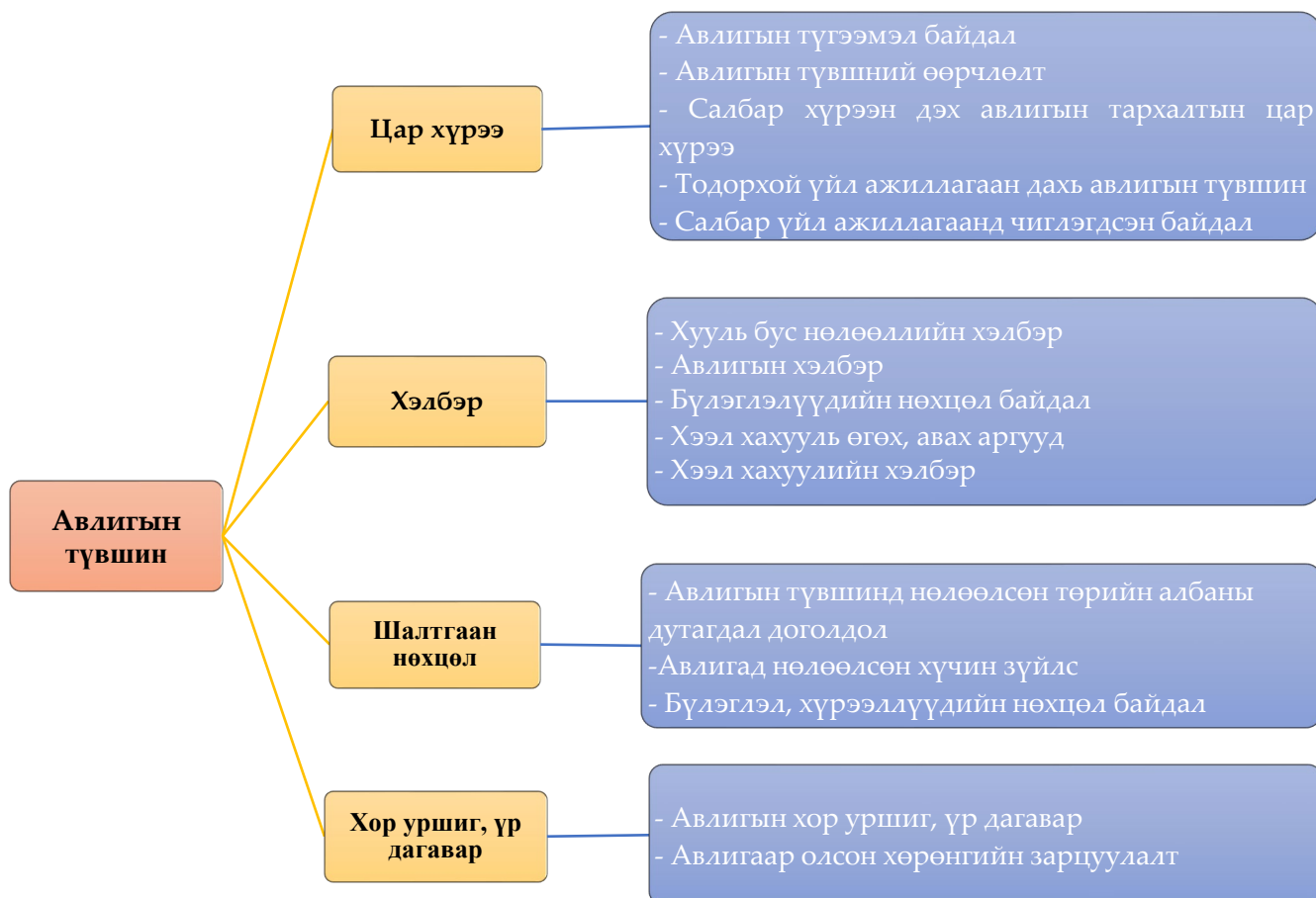
Судалгааны арга зүй:

“Улс төрийн хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа”-г нийгмийн эмпирик судалгааны тоон болон чанарын судалгааны аргаар хийж явуулсан. Улс төрийн нам, иргэний нийгмийн байгууллага, Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй олон улсын байгууллага, бодлогын судалгаа, олон нийтийн санал бодлын судалгаа, бизнесийн салбар, иргэдийн төлөөллөөс оролцуулан нийт 62 шинжээчийг хамруулсан.

Тоон судалгааны мэдээллийг цуглуулахдаа нүүр тулсан ярилцлагын асуулгын аргыг ашигласан ба шинжээчдээр асуулт бүрийг “1-ээс 5” гэсэн баллаар үнэлүүлэн тооцоолсон. Баллын үнэлгээ буурах тусам эерэг утгыг илэрхийлж байгаа бол баллын үнэлгээ өсөх тусам сөрөг утгыг илэрхийлдэг.

Өмнө нь дан тоон судалгааны аргыг ашигладаг байсан бол 2018 оноос эхлэн чанарын судалгааны аргыг нэмэлтээр нэвтрүүлж эхэлсэн. Судалгааны мэдээлэлд шинжилгээ хийхдээ “Улс төрийн хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн 2018 болон 2019 оны судалгаа”-ны тоо баримттай харьцуулан 2020 оны өгөгдлийг шинжилж, гарсан өөрчлөлт, үр дүнг тогтоосон болно.

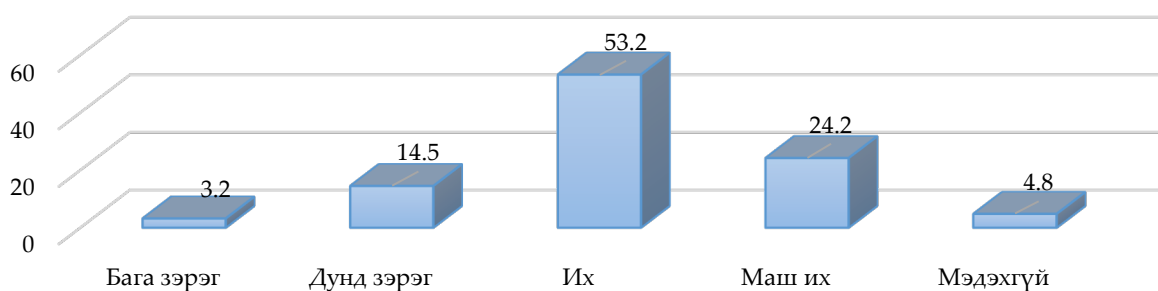
Зураг 1. Улс төрийн хүрээн дэх авлигын үнэлгээ, үзүүлэлтийн схем.

НЭГ. 2020 ОНЫ АВЛИГЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВ

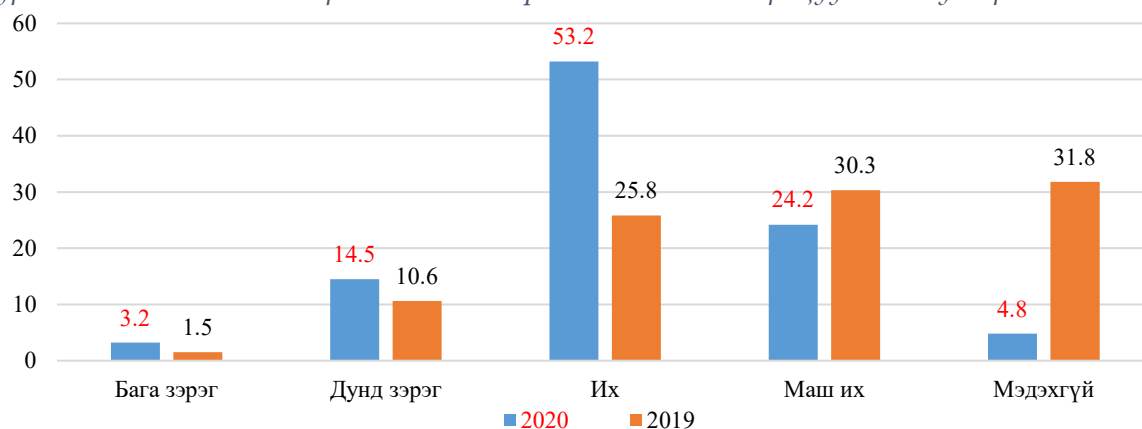
Энэ бүлгийн хүрээнд улс төрийн авлигын үндсэн үнэлгээнээс гаднах бусад үзүүлэлтүүдийн байдлаар буюу авлигын ерөнхий төлөв, ойлголт төсөөллийг дэлгэрүүлэн үзүүлнэ. “Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх Авлигын талаарх төсөөлөл” судалгааны хүрээнд улс төрийн хүрээгээр хязгаарлалгүй Монголын нийгэм дэх авлигын ерөнхий төлөв түгээмэл байдлыг шинжээчдээр үнэлүүлэн өмнөх жилийн судалгааны дүнтэй харьцуулан жишсэн болно.

Зураг 2. Монгол Улсад дэлгэрсэн авлигын түгээмэл байдал. хувиар

Судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн 53.2 хувь их байна гэж энгийн ойлголтоор хариулсан байна. Маш их байгаа гэж үзсэн оролцогчид 24.2%, дунд зэрэг гэж илэрхийлсэн оролцогчид мөн л 24.2 хувьтай байгаагаас үзэхэд Монгол Улс авлигад их автсан байгаа нь дээрх дүнгээр илэрсэнийг нотлон харуулж байна. Монгол Улсын иргэдийн дийлэнх нь авлига нь бүх нийтээрээ тархсан нийгэмд ердийн хэвийн үзэгдэл гэсэн ойлголттой байна. Улс төрийн тогтолцоог өөрчилж, ардчилсан нийгмийг байгуулсан хэдий ч хээл хахууль авлигатай тэмцэх тогтолцоог бий болгон суурьшуулж чадахгүй байгаа нь бодит байдал юм.

Зураг 3. Монгол Улсад дэлгэрсэн авлигын түгээмэл байдлын харьцуулалт. хувиар

Монгол Улсад дэлгэрсэн авлигын түгээмэл байдлыг 2019 оны дүнтэй харьцуулсан зурагт шинжээчид ерөнхий энгийн ойлголтоор их байна гэж 53.2 хувь нь хариулсан. 2019 онд 25.8 хувь нь их байна гэсэн хариулт өгөгдсөн. 2020 онд 2019 оныхоос 27.4 хувийн

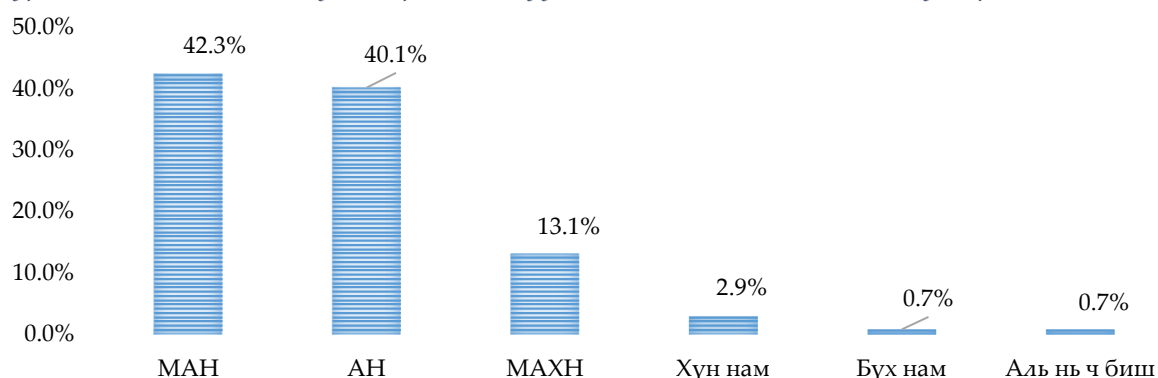

өссөн өөрчлөлт гарсан нь Монгол улсад авлига нилээд түгээмэл байгаагийн илрэл юм. Харин 2020 онд маш их гэсэн байр суурьнаас хандсан шинжээчид 24.2 хувь байгаа нь өнгөрсөн оныхоос -6.1 хувийн өөрчлөлт гарч буурсан нь сайн үзүүлэлт хэдий ч цаашид авлигын түвшин хэлбэлзэх магадлалтайг энэ оны дүн харуулж байна.

УЛС ТӨРИЙН НАМУУДЫН АВЛИГАД АВТСАН БАЙДАЛ

Улс төрийн нам, улс төрийн сонгууль, төрийн албыг авлигаас ангид байлгах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгохын төлөө зорилго бий болгон нэгдэн ажиллахаар тохиролцсон байдаг боловч энэ нь төдийлөн хөрсөн дээр буудаггүй бөгөөд ямар нэг байдлаар авлигад автсан байдаг. Энэ талаар уг судалгаанд доорх байдлаар бэлтгэн үзүүлээ.

Зураг 4. Монгол Улс дахь улс төрийн намуудын авлигад автсан байдал. хувиар

Монгол Улсад хамгийн их авлигад автсан байж болох талаар тодруулга хийхэд 42.3 хувиар эрх барьж буй МАН гэсэн байна. МАН хамгийн их авлигад автагдсанаар тооцогдсон. 40.1 хувь нь АН, 13.1 хувь нь МАХН эрх мэдэл нь буурч байгаа гэсэн төсөөллөөр хариулт өгчээ. АН 40.1 хувь нь, 13.1 хувь нь МАХН эрх мэдэл нь буурч байгаа гэсэн төсөөллөөр хариулт өгчээ. Харин бусад жижиг намыг нэрлэсэн нь 4.4 % байна.

АВЛИГЫН ХҮРЭЭНИЙ ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ

Монгол Улсад ялангуяа төр, нийгмийн халамж үйлчилгээ, улс төрийн сонгууль, улс төрч, бизнес эрхлэгчдийн хоорондын харилцаанд авлигын талаар ихээр яригддаг байна. Улс төрийн нам 4.38, засгийн газар яам, агегтлагад 4.18, Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлагад 4.17, төрийн байгууллага, УИХ-д 4.02, прокурор 3.88, шүүх 3.84, хэрвлэл мэдээллийн хэрэгсэл 3.72 баллаар үнэлэгдсэн нь эдгээр салбаруудад авлига ихээхэн илэрдэг байна. Үүнээс гадна гааль, татвар, шүүх, цагдаа, боловсрол болон эрүүд мэндийн байгууллага гэх зэрэг газруудыг авлигад ихээр автдаг гэх ойлголт түгээмэл байдаг байна.

Зураг 5. Авлигыг салбар хүрээгээр тоймлон авч үзвэл (дунджаар)

Хэрэв индексжүүлж өмнөх оны үзүүлэлттэй харьцуулбал дараах дүр зураг харагдана.

Хүснэгт 1. Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал (индекс).

№		2018 он	2019 он	2020 он	Өөрчлөлт
1	Улсын Их Хурал	4.02	4.02	4.02	0.1
2	Засгийн газар (яам, агентлаг)	4.27	4.32	4.18	0.05
3	Шүүх	4.09	4.18	3.84	0.1
4	Прокурор	4	4.25	3.88	0.25
5	Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага	3.84	4.05	4.17	0.21
6	Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага	3.57	3.72	3.8	0.15
7	Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн өмчийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж	3.83	4.36	4.10	0.53
8	Төрийн бус байгууллага	2.27	2.08	2.59	-0.19
9	Улс төрийн нам	4.28	4.18	4.38	-0.1
10	Хувийн хэвшил	2.75	2.5	2.84	-0.25
11	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	3.91	3.58	3.72	-0.33
12	Боловсролын систем	0	0	2.67	

Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдлыг индексээр бодож гаргав. Авлигад Улс төрийн нам, Засгийн газар (яам, агентлаг), Улсын Их Хурал, Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага гэх мэтчилэн салбаруудад түгээмэл байна. Хэдийгээр өмнөх оныхоос зарим салбарын үзүүлэлт буурсан ч төрийн өндөр албан тушаалтан, улс төрчдийн дундах авлигын асуудалд хариуцлага хүлээлгэхгүй, хэвийн байдаг зүйл мэтээр даамжруулж болохгүй юм.

АВЛИГЫН ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛСӨН ГОЛ ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Нийгэмд авлига нь ямар нөлөөллөөс үүсэн гарч байгаа, хэр их хэмжээнд тархсан, түүний шалтгаант нөхцөл нь юу байгааг судалгаагаар нийтэд нь шалгаж, тогтоох шаардлагатай байна. Монгол Улсын авлигын түвшинд нөлөөлсөн гол шалтгааныг уг судалгаанд ийн тайлбарлаж байна. Улс төр хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа нь Монгол Улс дахь авлигын түвшинд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаар шинжээчдээс нээлттэй асуулгын хэлбэрээр асуухад нийт 25 төрлийн давхацсан санал, бодлоор хариулсан. Давхардсан саналыг адил утгаар нь кодлосон болно.

Хүснэгт 2. Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс, нөхцөл байдал (хувиар)

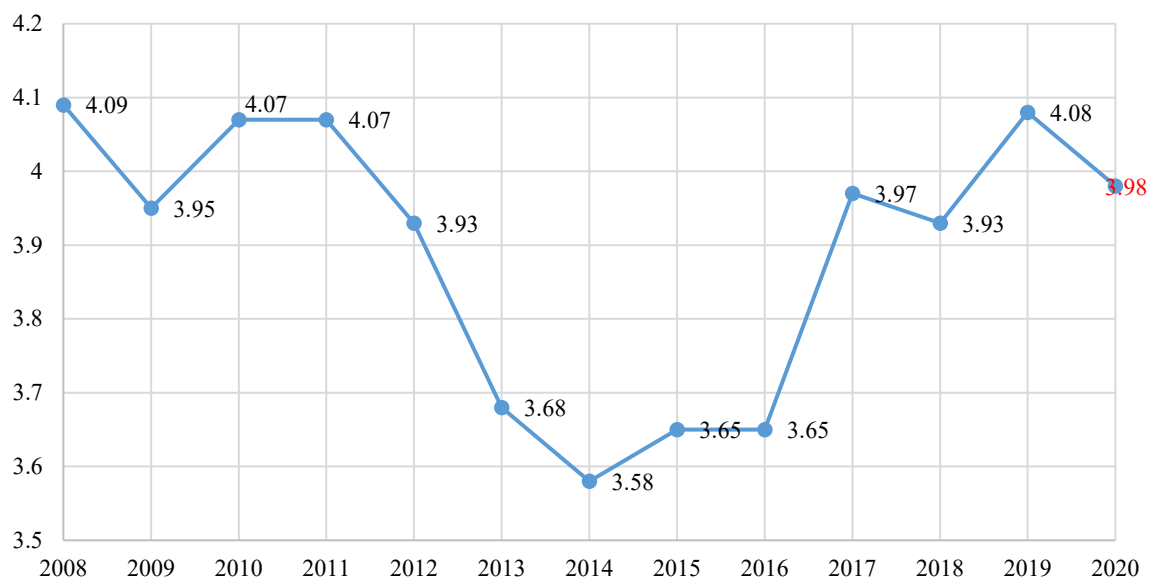
Код		Давтамж	Хувь
1	Төрийн байгууллагын хүнд суртал	15	11.2
2	Мэдээллээ ил тод бус байдал	19	14.2
3	Төрийн албан хаагчид мөнгө төлж ажилд ордог	19	14.2
4	Сонгууль хууль бусаар явагддаг байдал	13	9.7
5	Иргэдийн сэтгэлгээ, ёс зүйн хандлагыг сул	17	12.7
6	Хүн амын тоо бага	2	1.5
7	Төрийн оролцоот газруудыг хувьчлахгүй байгаа нь нөлөөлсөн	1	0.7
8	Нийгэм эдийн засгийн хангалтгүй байдал	9	6.7
9	АТГ нь өөрөө авлигалд өртсөн байдаг	1	0.7
10	Улс төрийн хариуцлагагүй байдал	5	3.7
11	Хэт их улс төржиж байна	3	2.2
12	Төрийн хяналт хангалтгүй байна	6	4.5
13	Төрийн байгууллагын эрх мэдэл их байгаатай	2	1.5
14	Хууль боловсруулах батлах явц нь авлига боловсронгуй болох явцаас хоцорч байна	2	1.5
15	Төгрөгийн ханш суларч байна	1	0.7
16	Зах зээл тогтоогүй, ЖДҮ-ийн зээл нөлөөлсөн	2	1.5
17	Шударга өрсөлдөөний хууль үйлчилдэггүй	3	2.2
18	Авлигыг үл тэвчих хандлага тогтоогүй	1	0.7
19	Улс төрийн санхүүжилт зохицуулалт муутай	1	0.7
20	Шүүх, прокурорын үйл ажиллагаанд тохироо их байна	2	1.5
21	Иргэдийн хууль эрх зүйн мэдээлэл бага	3	2.2
22	Цахим хэлбэрт шилжихгүй байгаа учир	1	0.7
23	Үе солигдож байна	1	0.7
24	Засаглалын тогтворгүй байдал	1	0.7
25	Хүлээлгэх арга хэмжээ, шийтгэл муу	2	1.5
99	Хариулж мэдэхгүй	2	1.5
НИЙТ		134	100.0

Авлигаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд хүн ба нийгэм хоорондын харилцаа холбоог сайтар ойлгох хэрэгтэй юм. Түүнээс гадна төрийн албан хаагчдын дээрээс томилдог томилгоо 14.2 балл, нээлттэй бус мэдээлэл 14.2 балл, Иргэдийн сэтгэлгээ, ёс зүйн хандлага сул 12.7 балл, сонгууль хууль бусаар явагддаг 9.7 балл, Нийгэм эдийн засгийн хангалтгүй байдал 6.7 балл, төрийн хяналтын байгууллагын сул ажиллагаа 4.5 балл байна. Иймд авлигыг буруулахад чиглэсэн үр дүнтэй ажил зохион байгуулах ёс журмыг сахиулахад анхаарч боломжит сургалтыг явуулж, захиргааны хэм хэмжээг товч тодорхой болгох, төрөөс хэрэгжүүлж байгаа үйлчилгээний талаар дэлгэрэнгүй ойлгомжтой иргэдэд сурталчлах, иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч түргэн шуурхай шийдвэрлэх, үр ашигтай арга замыг хэрэгжүүлэх.

ХОЁР. 2020 ОНЫ УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮВШИН

Авлигын түвшин нийгэм эдийн засгийн чадавхаас шууд хамаардаг. Авлигын түвшний өнгөрсөн болон ирээдүйн үнэлгээ аль аль нь олон нийтийн ойлголт төсөөлөл дээр тулгуурладаг. Авлигын тархалтыг илрүүлэхийн тул “Авлига түгээмэл үзэгдэл болсон” гэдэг үзүүлэлтийг үндэс болгон ашигласан. Авлигын төсөөллийн индексэд ашигласан шатлалд ойртуулахын тулд дунджийг тооцож ашигласан.

Зураг 6. Улс төрийн авлигын түвшин, 2008-2020 онд хувиар

Судалгааны үр дүнд 2020 онд улс төрийн авлигын төсөөллийн индекс 3.98 гарлаа. Өмнөх оныхоос -0.10 баллын өөрчлөлттэй байгаа нь авлига нь аажмаар буурах хэтийн төлөвийг харуулж байна. 2019 онд улс төрийн хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индексийн дундаж 4.08 гарсан. 2018-2019 оны үзүүлэлттэй харьцуулахад 0.15 баллаар өсжээ. Тус судалгаа хийгдэж ирсэн өнгөрсөн 12 жилийн үзүүлэлтийг харьцуулан харахад 3.89 байгаа нь авлигын түвшин тогтвортой хэлбэлзэх хандлагатай байна.

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ЦАР ХҮРЭЭ

Улс төрийн авлигын түвшинг тогтооходоо дараах үндсэн дөрвөн шалгуур үзүүлэлтийг ашигладаг цар хүрээ, хэлбэр, шалтгаан нөхцөл, хор уршиг, үр дагавар болно. Үндсэн шалгуур үзүүлэлт тус бүрийн хувьд ч энэ оны судалгаагаар бага зэргийн өсөлт тогтоогдсоныг өнгөрсөн жилийн өөрчлөлттэй харьцуулан жишин үзье.

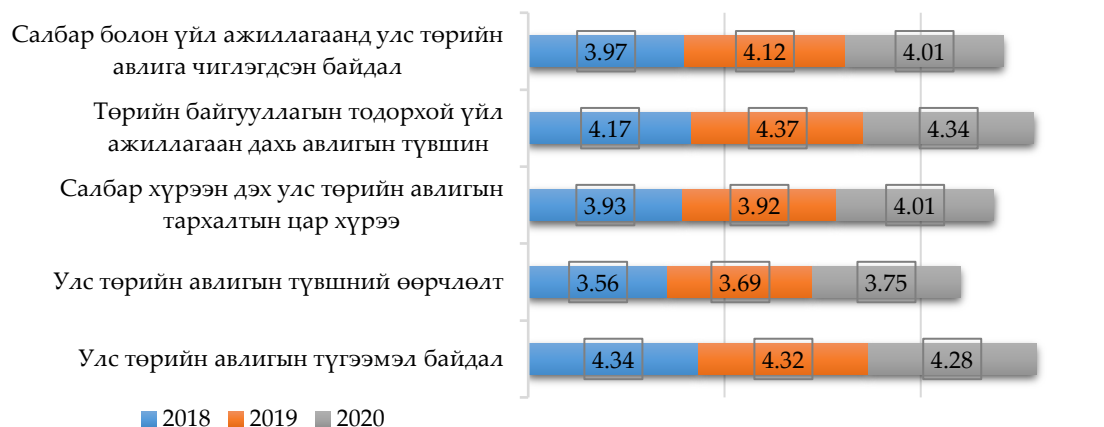
Зураг 7. Шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ, 2018-2020 оны индекс.

Авлигын шалгуур үзүүлэлтийг тогтооход 2020 онд авлигын цар хүрээ 4.10 буюу -0.03 функтээр өөрчлөгдөж өмнөх 2019 оныхоос буурсан дүн гарлаа. Авлигын хэлбэр нь 3.89 гарч -0.15 функцийн өөрчлөлттэйгөөр буурсан. Авлигын шалтгаан, нөхцөлийн хувьд 4.13 буюу -0.08 функтээр буурчээ.

Авлигын хор уршиг, үр дагавар нь 3.93 функт буюу -0.05-аар тус тус буурсан нь эерэг дүн боловч өмнөх 2018-2019 он хүртэл өссөөр байсан. Харин үүнийг шинжээчид эксперт ярилцлагын аргаар тодруулахад 2019 оны ковид-19 гарсантай холбогдуулан иргэд ААНБ-ууд хөл хорионд орж ажил хэрэг амжуулах нь буурсан нь нөлөөлсөн гэх байр суурьнаас хандсан.

Зураг 8. Улс төрийн авлигын цар хүрээний үнэлгээ (индекс)

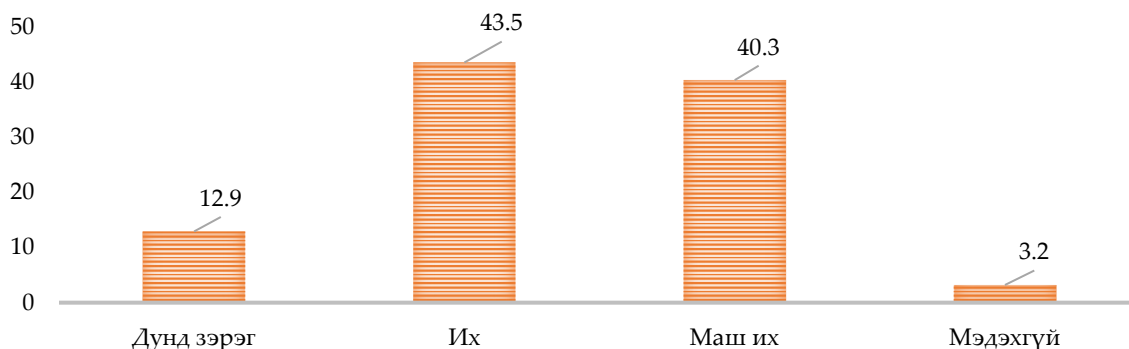
Улс төрийн авлигын цар хүрээний үнэлгээ 2020 онд 4.08 гарч, өмнөх оны дүнгээс 0.05 пунктээр илүү гарлаа. Улс төрийн авлигын цар хүрээг нийт 5 дэд үзүүлэлтийн хүрээнд тодорхойлсон бөгөөд тус бүрт дараах өөрчлөлт гарсан байна. Үүнд:

1. Улс төрийн авлигын түгээмэл байдал 2020 онд (-0.04); 2018-2019 онд (-0.02)
2. Улс төрийн авлигын түвшний өөрчлөлт 2020 онд (+0.06); 2018-2019 онд (+0.13) байсан.
3. Салбар хүрээн дэх улс төрийн авлигын тархалтын цар хүрээ 2020 онд (+0.09); 2018-2019 онд(-0.01) байсан.
4. Төрийн байгууллагын тодорхой үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин 2020 онд (-0.03); 2018-2019 онд (+0.20)
5. Тодорхой салбар болон үйл ажиллагаанд улс төрийн авлига чиглэгдсэн байдал, салбар үйл ажиллагаатай улс төрийн авлига хэр холбогдсон болох нь 2020 онд (-0.11); 2018-2019 онд (+0.15) ил байна.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ

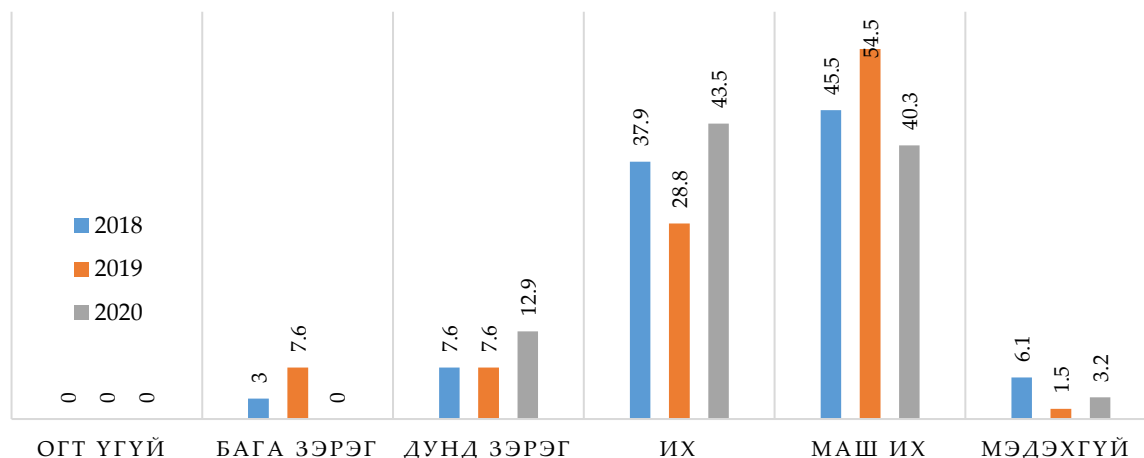
Монгол Улсад авлига нь маш өргөн цар хүрээтэйгээр салбар бүрт илэрч байгаа. Үүнийг иргэд, албан хаагчид, бизнесменүүд, улс төрийн зүтгэлтнүүд нийгэмд энгийн байдаг л зүйл мэтээр хүлээн авах нь ихэссэн харагдана. Ялангуяа улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлигыг шинжээчид дараах байдлаар илэрхийллээ.

Зураг 9. Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига, хувиар

Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлигын нөхцөл байдлыг шинжиллээ. Улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига монголын нийгэмд нилээд газар авсан байна. Их байгаа гэж хариулсан респондентууд 43.5 хувь, маш их гэж 40.3, дундзэрэг гэж үнэлсэн нь 12.9 байна. Монголд авлига огт байхгүй, бага зэрэг гэж хариулсан респондентууд байгаагүй болох нь дээрх зураг харуулж байна.

Зураг 10. Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлигын харьцуулалт, хувиар

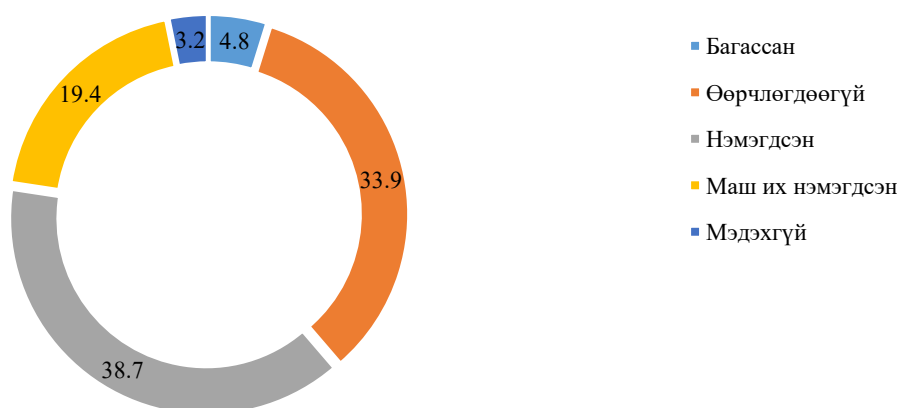
Улс төрийн авлигын түгээмэл байдлын үнэлгээ 4.32 гарч өмнөх оныхоос 0.02 пунктээр (2018 онд 4.32) буурсан буюу бараг өөрчлөлтгүй байна. Дээрх харьцуулалтаас харахад улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига их гэж үнэлсэн нь 2018 оныхоос 5.6, 2019 оныхоос 14.7 хувиар өссөн нь аажмаар тогтвортой нэмэгдэх төлөвтэй байна. Харин маш их гэж үнэлсэн респондентуудын 2018 оны судалгааны хариулттай харьцуулвал - 5.29% 2019 оны үзүүлэлтээс -14.2 %-иар буурсан нь улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига харьцангуй багассан бүхий дүн гарлаа.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТҮВШНИЙ ӨӨРЧЛӨЛТ

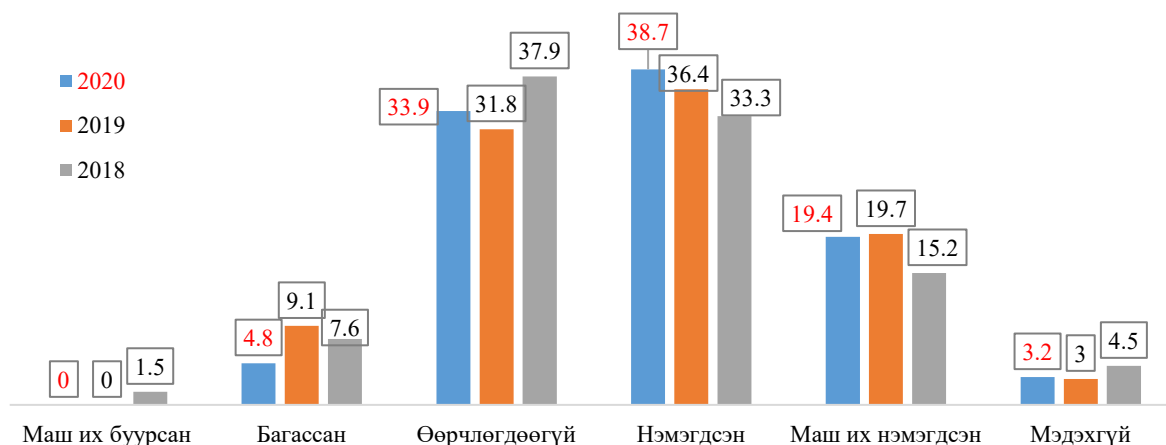
Шинжээчдийн өгсөн авлигын цар хүрээний үнэлгээг улс төрийн хүрээний байгууллага, албан тушаалтны үйлдэл, үйл ажиллагаа, шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнийхэн болон албан тушаалтны үйлдэл, үйл ажиллагаа тус бүрээр гаргаж, тэдгээрийн дунджаар тооцно. “Цар хүрээ” гэдэгт авлигын тархалтын хэмжээ, давтамжийг тодорхойлон гаргана.

Зураг 11. Улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига өмнөх жилийн түвшнээс өөрчлөгдсөн байдал, хувиар

Монгол улсын Улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлига өмнөх жилийн түвшнээс хэр өөрчлөгдсөн талаар олон нийтийн санал бодлыг авлигад автах магадлалтай салбар байгууллагуудын албан тушаалтнаас тодруулга болгон шинжлэв. 38.7 хувь нь нэмэгдсэн хандлагатай гэж хариулсан бол 33.9 хувь нь өөрчлөгдөөгүй хэвэндээ байгаа гэжээ. 19.4 хувь нь маш их нэмэгдэж байгаа гэсэн бол 4.8 хувь нь багассан, 3.2 хувь нь хэрхэн өөрчлөгдсөнийг мэдэхгүй байна гэж санал бодлоо тусгажээ.

Зураг 12. Улс төрийн хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт, индекс

Улс төрийн хүрээн дэх авлигын түвшин өөрчлөгдсөн байдалд өгсөн үнэлгээ 3.69 гарч өмнөх оноос 0.13 пунктээр 2018 онд 3.56 өссөн бага зэргийн өөрчлөлттэй гарсан байна.

Ингэхдээ шинжээчдийн 56.1% нь улс төрийн хүрээнд авлига өмнөх оны байдалтай харьцуулахад “нэмэгдсэн” болон “маш их нэмэгдсэн” гэж үнэлсэн. Харьцуулалтаас харахад 2018 оны тус хоёр үзүүлэлтийн нийлбэр 48.5% байв. Харин 2020 онд өөрчлөгдөөгүй гэж 33,9% хувь нь хариулсан нь өмнөх оны дүнгээс 2.1 %-ийн өөрчлөлт оржээ. Шинжээчдийн 38.7 хувь нь өмнөх оноос 2.3 %-ийн өөрчлөлттэйгөөр авлига нэмэгдсэн байна.

ДЭД ҮЗҮҮЛЖЛТ 3. ТӨРИЙН ИНСТИТУЦИ ДЭХ УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ

Монгол Улсад сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дараах салбар, хүрээнд авлига тархсан цар хүрээг шинжээчид тодорхойллоо. Үүнд: Засгийн газар /яам, агентлаг 48.4%, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга, ЗДТГ 41.9%, Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага 40.3%, Ерөнхийлөгчийн засаглалын хүрээ 35.5%, Монгол Улсын Их Хурал 32.3 % байгаа нь Монгол улсын төрд авлига нилээдгүй тархсан байна.

Хүснэгт 3. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дараах салбар, хүрээнд авлига тархсан цар хүрээ

Салбар хүрээ	Огт үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
Монгол Улсын Их Хурал	1.6	3.2	22.6	32.3	32.3	8.1	3.98
Ерөнхийлөгчийн засаглалын хүрээ	4.8	3.2	22.6	35.5	21.0	12.9	3.74
Засгийн газар /яам, агентлаг/	0	0	16.1	48.4	33.9	1.6	4.18
Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага /аймаг, нийслэл, сум дүүргийн ИТХ/	0	9.7	16.1	40.3	30.6	3.2	3.95
Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга, ЗДТГ	0	1.6	19.4	41.9	37.1	0	4.15

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Төрийн институц дэх улс төрийн авлигын тархалтын үзүүлэлт 3.33 дундажтай өмнөх оныхоос +0.58 пунктийн өөрчлөлттэй гарлаа. (2019 оны индекс 3.92).

Хүснэгт 4. Салбар хүрээн (төрийн институц) дэх авлига тархсан байдал.

№		2018	2019	2020	Өөрчлөлт
1	Монгол Улсын Их Хурал	3.87	4.04	3.98	-0.06
2	Ерөнхийлөгчийн засаглалын хүрээ	3.57	3.75	3.74	-0.01
3	Засгийн газар /яам, агентлаг/	4.23	4.22	4.18	-0.04
4	Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага /аймаг, нийслэл, сум дүүргийн ИТХ/	3.75	3.56	3.95	+0.39
5	Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга, ЗДТГ	3.97	3.85	4.15	+0.3
6	Улс төрийн намууд	4.21	4.08	0	0

Ингэхдээ ерөнхийлөгчийн засаглалын хүрээ болон Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газар, яам агентлаг, үзүүлэлт бага зэрэг өссөн (- 0.01; -0.04; -0.06) бол аймаг/нийслэл, сум/дүүргийн засаг дарга/ЗДТГ болон Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын үзүүлэлт + 0.3; +0.39 баллын хооронд нэмэгдэж өнгөрсөн оныхоос эсрэг үзүүлэлттэй байна. Ингэхдээ засгийн газар, түүний харъяа байгууллага болон Монгол улсын их хурал, улс төрийн намууд, Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага /аймаг, нийслэл, сум дүүргийн ИТХ/ урьдын адил авлига хамгийн түгээмэл институцээр тооцогдсон хэвээр байна.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. ТӨРИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААН ДАХЬ УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ

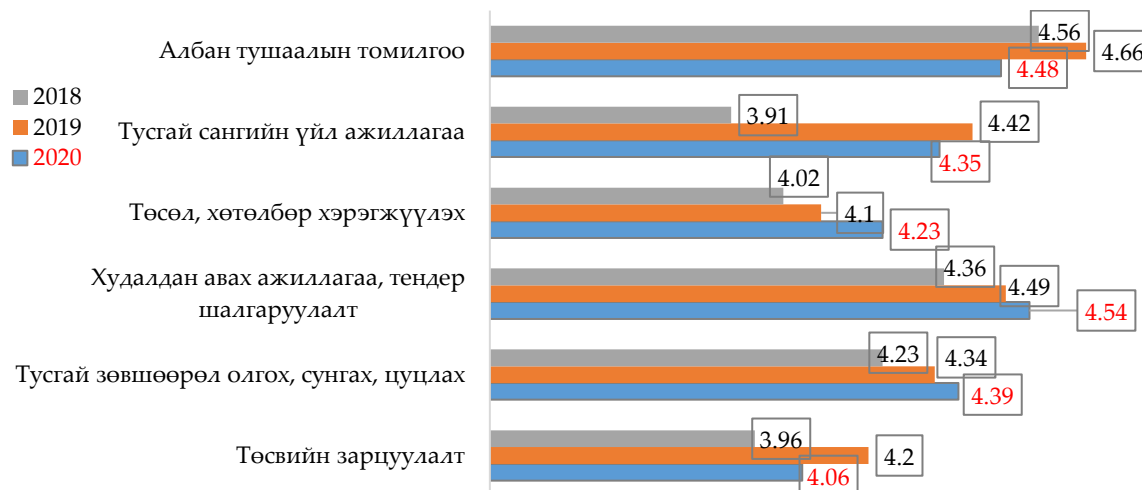
Хүснэгт 5. Нийтийн алба/төрийн байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын тархалтын цар хүрээ.

№	Үйл ажиллагаа	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Төсвийн зарцуулалт	6.5	16.1	38.7	35.5	3.2	4.06
2	Тусгай зөвшөөрөл олгох, сунгах, цуцлах	-	11.3	35.5	48.4	4.8	4.39
3	Худалдан авах ажиллагаа, тендер шалгаруулалт	-	4.8	35.5	58.1	1.6	4.54
4	Төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх	3.2	14.5	37.1	43.5	1.6	4.23
5	Тусгай сангийн үйл ажиллагаа	3.2	9.7	30.6	48.4	8.1	4.35
6	Албан тушаалын томилгоо	-	8.1	35.5	54.8	1.6	4.48

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Төсвийн хөрөнгө ихээр эргэлддэг газар буюу төрийн үйлчилгээ явагддаг талбарт авлигын хэмжээ өссөн байна. Ялангуяа төрд тендер, худалдан авах ажиллагаа, зөвшөөрөл, газар эзэмших эрх авахад авлига нь ноцтой илэрдэг хүрээ бөгөөд мөн төрийн дунд шатны байгууллагуудын дунд ч авлига нь өргөн хүрээтэйгээр илрэн гарч байна.

Зураг 13. Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын тархалтын цар хүрээ.

Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын тархалтын цар хүрээг тодорхой зургаан чиглэлээр авч үнэлүүлсэн. Нэгдсэн дүнгийн үзүүлэлтээр 4.34 гарч, өмнөх оны дүнтэй харьцуулахад -0.03 пунктээр буурсан өөрчлөлттэй байна.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 5. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН НӨЛӨӨЛӨЛ, ЧИГЛЭЛ

Улс төрийн хүрээний авлига салбар болон үйл ажиллагаанд хэр зэрэг чиглэгдсэн болох талаар тодруулга хийх үүднээс салбар, үйл ажиллагааны чиглэлээр нөлөөлж болохуйц үзүүлэлтүүдийг доорх хүснэгтээр үзүүлж байна.

Хүснэгт 6. Улс төрийн хүрээний авлигын чиглэл

№	Салбар, үйл ажиллагаа	Огт үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Уул уурхай, ашигт малтмал	-	1.6	4.8	29.0	61.3	3.2	4.55
2	Гадаадын хөрөнгө оруулалт	-	8.1	21.0	30.6	30.6	9.7	3.93
3	Аж үйлдвэр	-	3.2	22.6	25.8	19.4	29.0	3.86
4	Дэд бүтэц	-	-	21.0	35.5	38.7	4.8	4.19
5	Барилга	-	6.5	19.4	27.4	46.8	-	4.15
6	Шүүх	1.6	6.5	16.1	25.8	43.5	6.5	4.10
7	Хууль сахиулах	-	8.1	9.7	35.5	33.9	12.9	4.09
8	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	3.2	8.1	25.8	21.0	29.0	12.9	3.74
9	Хууль тогтоох, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаа	-	4.8	22.6	33.9	30.6	8.1	3.98
10	Бизнес, хувийн хэвшил	6.5	17.7	27.4	21.0	16.1	11.3	3.26
11	Төрийн алба	-	-	22.6	33.9	38.7	4.8	4.17
12	Олон улсын төрийн бус байгууллага	-	-	-	100	-	-	4.00

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Нийтийн алба /төрийн байгууллага/-ны дараах үйл ажиллагаанд хэр зэрэг чиглэгдсэн болохыг шинжээчид салбараар тодорхойлсоныг эрэмбэлэн үзүүлье. Улс төрийн хүрээний авлига салбар болон үйл ажиллагаанд хамгийн их чиглэгдсэн салбарууд:

1. Уул уурхай, ашигт малтмалын салбар
2. Дэд бүтэц
3. Барилга
4. Төрийн алба
5. Шүүх
6. Хууль сахиулах байгууллага

Дундаж хэмжээнд чиглэгдсэн салбарууд

1. Хууль тогтоох, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаа
2. Гадаадын хөрөнгө оруулалт
3. Аж үйлдвэр

Бага хэмжээнд чиглэгдсэн салбарууд:

1. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл
2. Бизнес, хувийн хэвшил
3. Олон улсын төрийн бус байгууллагуудыг эрэмбэлж байна.

Хүснэгт 7. Улс төрийн хүрээний авлигын чиглэл, индексээр.

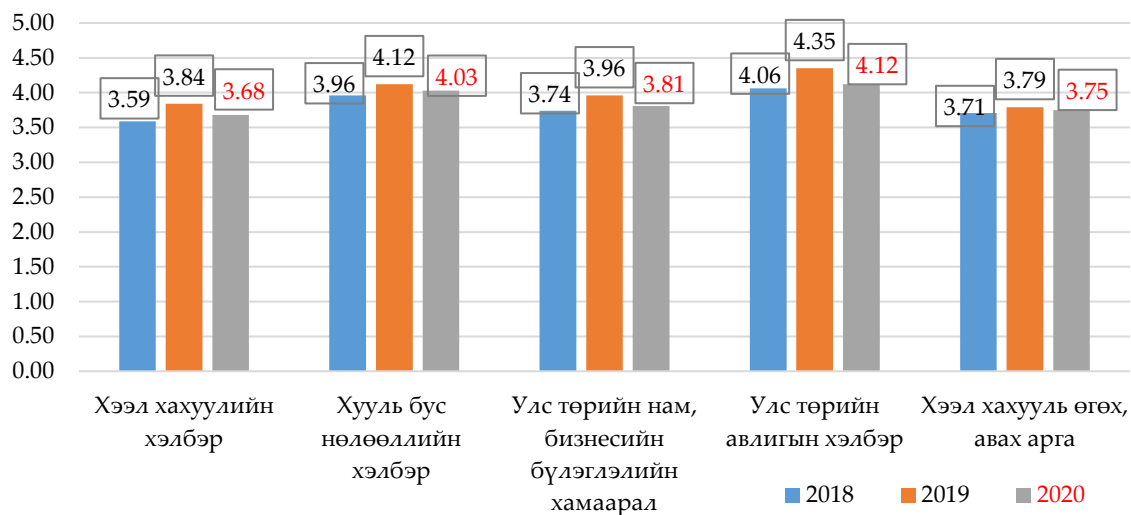
№		2018 он	2019 он	2020 он	Өөрчлөлт
1	Уул уурхай, ашигт малтмал	4.57	4.61	4.55	-0.06
2	Гадаадын хөрөнгө оруулалт	3.96	4.08	3.93	-0.15
3	Аж үйлдвэр	4.11	3.72	3.86	+0.14
4	Дэд бүтэц	4.1	4.43	4.19	-0.24
5	Барилга	4.02	4.19	4.15	-0.04
6	Шүүх	3.97	4.38	4.1	-0.28
7	Хууль сахиулах	3.84	4.11	4.09	-0.02
8	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	3.81	4.03	3.74	-0.29
9	Хууль тогтоох, шийдвэр гаргах ажиллагаа	3.81	4.12	3.98	-0.14
10	Бизнес, хувийн хэвшил	3.38	3.2	3.26	+0.06
11	Төрийн алба	4.14	4.32	4.17	-0.15
12	ОУБ	0	0	4	4

Улс төрийн авлига бусад салбар хүрээний үйл ажиллагаа руу хэр чиглэж байгаа буюу нөлөөллийн авлигын чиглэл буюу аль салбар, үйл ажиллагаатай хэр холбогдсон байдал үнэлгээний үзүүлэлт 4.00 гарч өмнөх оны үнэлгээнээс 2.83 пунктээр өссөн байна. Иймд Улс төрийн хүрээний авлигад салбар болон үйл ажиллагаанд хамгийн их чиглэгдсэн зургаан салбаруудад ач холбогдол өгч бууруулах арга зүйг нэвтрүүлэх хэрэгтэй.

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХЭЛБЭР

Авлигад оролцогчид голдуу далд хэлбэрээр хуйвалдан үйлддэг. Монгол улсын хуульд Авлига авсан, өгсөн, зуучилсан этгээдүүдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан байдаг. Улс төрийн хүрээнд авлигын тархсан байдлыг судлан шинжээчдийн төсөөллөөр үнэлэн гаргав.

Зураг 14. Улс төрийн авлигын хэлбэрийн үнэлгээ, индексээр.

Улс төрийн хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ 3.88 гарч өмнөх оны үнэлгээнээс - 0.16 пунктээр буурсан байна. (2019 оны үзүүлэлт 4.04, 2018 оны үзүүлэлт 3.81). Улс төрийн авлигын хэлбэрийг нийт 5 дэд үзүүлэлтийн хүрээнд тодорхойлох бөгөөд энэ удаа бүх дүн буурсан. Ийм үр дүн гарсан нь улс төрийн хүрээн дэх авлигын хэлбэрүүд харьцангуй багасч байгаа эерэг тайлтай.

1. Хээл хахуулийн хэлбэр -0.16;
2. Хээл хахууль өгөх, авах аргууд -0.09;
3. Бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал -0.15;
4. Авлигын хэлбэр -0.23;
5. Хууль бус нөлөөллийн хэлбэр - 0.04.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. ХЭЭЛ ХАХУУЛИЙН ХЭЛБЭР

Хээл хахууль нь нийгэм, эдийн засгийг хүндрэлд оруулахаас гадна, хувь хүний ёс зүйд нөлөө үзүүлж, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхэд саад учруулж байна. Иймд төр ба хувь хүний оролцоо маш чухал байдаг. Улс төрийн хүрээнд албан тушаалтнаар өөрт ашигтай, давуу байдал бий болгох шийдвэр гаргуулахад түгээмэл ашигладаг хэлбэрүүд нь дараах шинжтэй байна.

Хүснэгт 8. Хээл хахуулийн хэлбэрийн дундаж

№	Хээл хахуулийн хэлбэр	Огт үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Бэлэн мөнгө өгөх	-	6.5	12.9	30.6	41.9	8.1	4.18
2	Хувьцаа өгөх	-	21.0	17.7	29.0	11.3	21.0	3.39
3	Гадаадын банкинд данс нээж өгөх	3.2	12.9	16.1	19.4	19.4	29.0	3.55
4	Ашиг, орлогоо хуваалцах	-	9.7	16.1	48.4	22.6	3.2	3.87
5	Аялал жуулчлалын зардал төлөх	4.8	17.7	21.0	22.6	24.2	9.7	3.48
6	Гадаад арга хэмжээний зардал төлөх	1.6	16.1	25.8	22.6	22.6	11.3	3.55
7	Үнэтэй бэлэг өгөх	1.6	9.7	29.0	32.3	21.0	6.5	3.66
8	Ажил, албан тушаалд томилох, оруулах	-	-	12.9	30.6	53.2	3.2	4.42
9	Эмчилгээ, сувилгааны зардал төлөх	1.6	25.8	17.7	32.3	11.3	11.3	3.29
10	Сургалтын зардлыг төлөх	1.6	19.4	24.2	33.9	12.9	8.1	3.40
11	Ажил, үйлчилгээний төлбөрийн хөнгөлөлт эдлүүлэх	-	17.7	24.2	30.6	17.7	9.7	3.54
12	Өрийг нь төлөх	1.6	14.5	22.6	22.6	16.1	22.6	3.48
13	Шагнал, цол, тэмдгээр шагнах	-	12.9	17.7	33.9	29.0	6.5	3.85

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Улс төрийн хүрээнд албан тушаалтнаар өөрт ашигтай, давуу байдал бий болгох шийдвэр гаргуулахад түгээмэл ашигладаг хэлбэрүүдийг шинжээчдээр 1-5 баллаар үнэлүүлсэн үнэлгээг хувиар тооцохын зэрэгцээ дундаж үзүүлэлтийг тооцон гаргасан болно. Улс төрийн авлигын хэлбэр олон янзаар илэр гарч ирдэг ба энэ нь улам бүр далд хэлбэртээ шилждэг байна. Ялангуяа хамгийн өргөнөөр ашиглагддаг хэлбэрийг эрэмбэлвэл дараах шинжтэй байна.

1. Ажил, албан тушаалд томилох, оруулах (4.42);
2. Бэлэн мөнгө өгөх, авах (4.18);
3. Ашиг, орлогоо хуваалцах (3.87);
4. Шагнал, цол, тэмдгээр шагнах (3.85);
5. Үнэтэй бэлэг сэлт өгөх /байр, машин гэх мэт/ (3.66);
6. Гадаадын банкинд данс нээж өгөх (3.55);
7. Гадаад арга хэмжээний зардал төлөх (3.55)
8. Ажил, үйлчилгээний төлбөрийн хөнгөлөлт эдлүүлэх (3.54);
9. Аялал жуулчлалын зардал төлөх (3.48);
10. Өрийг нь төлөх (3.48);

11. Сургалтын зардлыг төлөх (3.40);
12. Хувьцаа өгөх(3.39);
13. Эмчилгээ, сувилгааны зардал төлөх (3.29);

Зураг 15. Хээл хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ.

Улс төрийн хүрээн дэх хээл хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ 3.67 гарч өмнөх оноос -0.16 пунктээр багассан үзүүлэлтэй байна (2019 оны үзүүлэлт 3.84; 2018 оны үзүүлэлт 3.59). Улс төрийн авлигын хүрээн дэх хээл хахуулийн 13 хэлбэрээс өмнөх оныхоос бэлэн мөнгө өгөх 0.09, Ажил, албан тушаалд томилох, оруулах 0.10, Өрийг нь төлөх 0.05 пунктээр эдгээр гурван хэлбэр нь мэдэгдэхүйц өссөн байна. Бусад хээл хахуулийн хэлбэрийн хувьд (+/- 0.01-0.33) пунктээр буурчээ. Дараах хэлбэрүүдийн хувьд үзүүлэлт мэдэгдэхүйц өссөн байна:

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. ХУУЛЬ БУС НӨЛӨӨЛЛИЙН ХЭЛБЭР

Улс төрчид, өндөр албан тушаалтнууд хувийн зорилгоор төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд нөлөөлөхийн тулд хэрэглэдэг арга хэлбэрүүдэд шинжээчдийн өгсөн хариултад үндэслэн дараах дүнгийн хүснэгтийг боловсруулав.

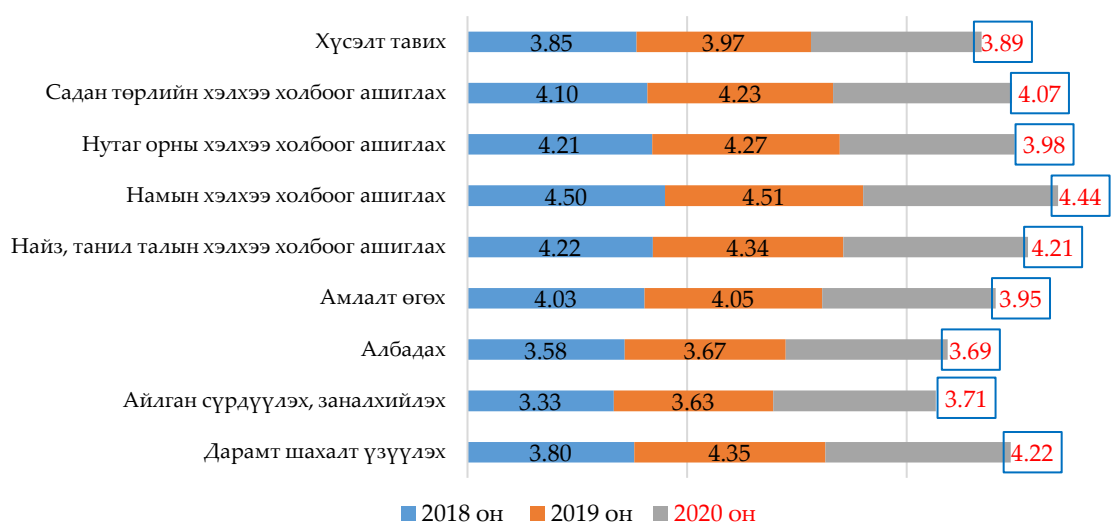
Хүснэгт 9. Улс төрчид, өндөр албан тушаалтнууд хувийн зорилгоор төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд нөлөөлөхийн тулд хэрэглэдэг арга хэлбэрүүд,

№	Нөлөөллийн хэлбэр	Огт үгүй (1)	Багазэрэг (2)	Дундээрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Дарамт шахаалт үзүүлэх	-	3.2	9.7	43.5	37.1	6.5	4.22
2	Садан төрлийн хэлхээ холбоог ашиглах	-	6.5	12.9	43.5	32.3	4.8	4.07
3	Найз, танил талын хэлхээ холбоог ашиглах	-	8.1	8.1	38.7	45.2	-	4.21
4	Нутаг орны хэлхээ холбоог ашиглах	-	8.1	19.4	32.3	33.9	6.5	3.98
5	Намын хэлхээ холбоог ашиглах	-	1.6	9.7	30.6	56.5	1.6	4.44
6	Айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх	1.6	14.5	21.0	22.6	29.0	11.3	3.71
7	Албадах	1.6	14.5	16.1	33.9	22.6	11.3	3.69
8	Амлалт өгөх	-	11.3	12.9	40.3	30.6	4.8	3.95
9	Хүсэлт тавих	3.2	6.5	21.0	27.4	33.9	8.1	3.89
10	Улс төрчийн нөлөө	-	9.1	-	27.3	18.2	45.5	4.00

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Үүнд: Улс төрийн намын хэлхээ холбоог ашиглаж нөлөөлдөг, дарамт шахаалт үзүүлэх, Найз, танил талын хэлхээ холбоог ашиглах, Улс төрчийн нөлөөллийн арга хэрэглэж дадсаар иржээ. Түүнчлэн амлалт өгөх хүсэлт тавих, албадах зэргээс танил талын нөлөөллүүд үүсдэг байна.

Зураг 16. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ.

Улс төрчид, өндөр албан тушаалтнууд хувийн зорилгоор төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд нөлөөлөх нөлөөллийн үнэлгээ нь 36.16 гарч өмнөх оноос -0.10 пунктээр буурсан байна (2019 онд 4.12; 2018 онд 3.96).

Хууль бус нөлөөллийг тогтоох 9 дэд үзүүлэлтээс бараг бүгд бууралттай гарсан. Харин Айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх 0.08, Албадах 0.02 пунктээр бага зэрэг нэмэгдсэн байна. Өмнөх онуудад буурч байсан нөлөөллийн хэлбэр өсөж, нэмэгдэж байсан нөлөөллийн хэлбэр буурсаныг дээрх хүснэгт харуулж байна.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. УЛС ТӨРИЙН НАМ, БҮЛЭГЛЭЛ, УЛС ТӨР, БИЗНЕС, ГЭМТ ХЭРГИЙН БҮЛЭГЛЭЛҮҮДИЙН ХАРИЛЦАА ХАМААРАЛ

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд үүссэн нөхцөл байдал байгаа (бий болсон) гэдэгт шинжээчид ийнхүү санал бодлоо илэрхийлсэнийг дундаж үзүүлэлтээр дүгнэн тайлбарлана. Улс төрчдийн халаасны ТББ-д төсвийн хөрөнгийг зарцуулах 4.67, Улс төрийн авлига нь илүү далд хэлбэрт шилжсэн 4.45, Улс төр, бизнесийн бүлэглэл нэгдсэн 4.21, Бизнесийн бүлэглэл улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулсан 4.12, Улс төрчид шүүгч болон хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн 4.05, Улс төрчид бизнесийн бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан 4.00 гэсэн байдлаар илэрхийлсэн.

Хүснэгт 10. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд үүссэн нөхцөл байдал байгаа (бий болсон) гэдэгтэй шинжээчдийн нийлж буй эсэх.

№	Нөхцөл байдал	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Улс төрчид бизнесийн бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан	4.8	4.8	11.3	37.1	35.5	6.5	4.00
2	Бизнесийн бүлэглэл улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулсан	1.6	4.8	16.1	30.6	41.9	4.8	4.12
3	Улс төр, бизнесийн бүлэглэл нэгдсэн	-	6.5	11.3	33.9	45.2	3.2	4.21
4	Улс төрийн нам /бүлэглэл/ гэмт бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан	8.1	17.7	11.3	22.6	21.0	19.4	3.38
5	Гэмт бүлэглэл улс төрийн нам /бүлэглэл/-ыг эрхшээлдээ оруулсан	8.1	8.1	22.6	24.2	12.9	24.2	3.34
6	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-ыг эрхшээлдээ оруулсан	4.8	11.3	19.4	29.0	12.9	22.6	3.44
7	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-ыг эрхшээлдээ оруулсан	3.2	11.3	17.7	35.5	16.1	16.1	3.59
8	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-тай нэгдсэн	11.3	8.1	19.4	17.7	14.5	29.0	3.23
9	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-тай нэгдсэн	4.8	4.8	24.2	27.4	16.1	22.6	3.58
10	Улс төрийн авлига нь илүү далд хэлбэрт шилжсэн	-	3.2	8.1	29.0	59.7	-	4.45
11	Улс төрчид шүүгч болон хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн	1.6	3.2	22.6	27.4	38.7	6.5	4.05
12	Улс төрчдийн халаасны ТББ-д төсвийн хөрөнгийг зарцуулах	-	-	-	8.3	16.7	75.0	4.67

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Иймд уг нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж анхаарах нь тэргүүнд тавигдах ажил юм.

Төрийн өндөр албан тушаалтнууд, улс төрчид болон улс төрийн нам, бүлэглэл, гадаад дотоод бизнесийн бүлэглэл, гэмт бүлэглэлийн харилцаа хамаарлын үнэлгээ 3.84 гарч өнгөрсөн оноос -0.12 пунктээр буурсан байна. (2019 оны үзүүлэлт 3.96).

Хүснэгт 11. Бүлэглэлүүдийн харилцаа хамаарал, нөхцөл байдлын үнэлгээ.индексээр.

№	Нөхцөл байдал	2018	2019	2020	Өөрчлөлт
1	Улс төрчид бизнесийн бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан	3.8	4.21	4	-0.21
2	Бизнесийн бүлэглэл улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулсан	4.2	4.21	4.12	-0.09
3	Улс төр, бизнесийн бүлэглэл нэгдсэн	4.35	4.46	4.21	-0.25
4	Улс төрийн нам /бүлэглэл/ гэмт бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан	3.36	3.7	3.38	-0.32
5	Гэмт бүлэглэл улс төрийн нам /бүлэглэл/-ыг эрхшээлдээ оруулсан	3.29	3.72	3.34	-0.38
6	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-ыг эрхшээлдээ оруулсан	3.42	3.63	3.44	-0.19
7	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-ыг эрхшээлдээ оруулсан	3.75	3.66	3.59	-0.07
8	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-тай нэгдсэн	3.27	3.4	3.23	-0.17
9	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-тай нэгдсэн	3.4	3.44	3.58	+0.14
10	Улс төрийн авлига нь илүү далд хэлбэрт шилжсэн	4.19	4.28	4.45	+0.17
11	Улс төрчид шүүгч, хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн	4.15	4.3	4.05	-0.25
12	Улс төрчдийн халаасны ТББ-д төсвийн хөрөнгийг зарцуулах	0	0	4.67	+4.67

Нийт 12 нөхцөл байдлын үзүүлэлтээс 4 үзүүлэлтийн үнэлгээ нэмэгдэж бусад нь бүгд буурсан буюу өмнөх жилийхээс урвуу дүн гарсан. Нэмэгдсэн 4 үзүүлэлтийн үнэлгээ нь: Улс төрчид шүүгч, хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн +0.25; Улс төрийн авлига нь илүү далд хэлбэрт шилжсэн +0.17; Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын улс төрийн нам /бүлэглэл/-тай нэгдсэн +0.14; Улс төрчдийн халаасны ТББ-д төсвийн хөрөнгийг зарцуулах+4.67 тус сүүлийн үнэлгээ нь асуулгын бусад гэсэн мөрөнд нэмэлтээр хариулсан шинжээчийн хариулт болно.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХЭЛБЭР

Монгол Улсад авлигын хэлбэр олон төрлөөр илэрч гардаг бөгөөд жил ирэх тусам авлигын арга хэлбэр нь нарийсаж далд хэлбэртээ шилждэг байна. Авлига нь салбар бүрт ихээхэн тохиолддог боловч улс төрийн хүрээнд илүү нарийсалтай байх нь элбэг. Судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн тайлбарыг боловсруулсан хүснэгтээс толидуулъя.

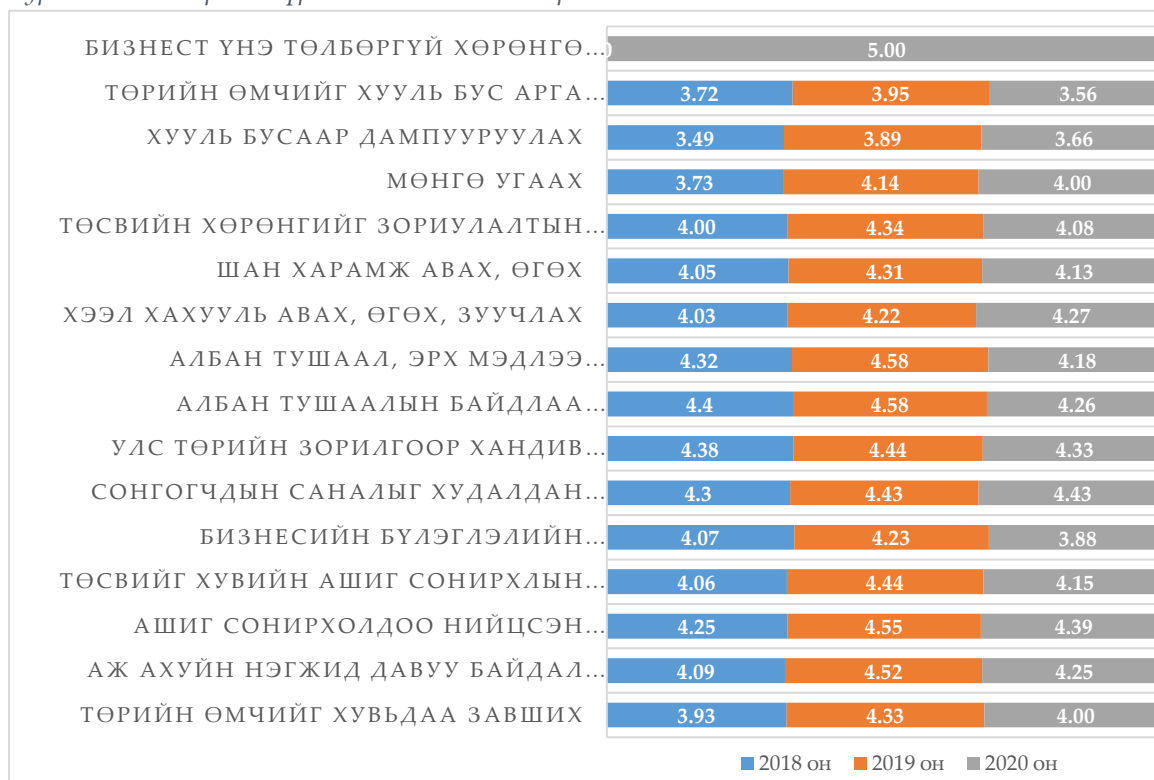
Хүснэгт 12. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд улс төрийн хүрээнд авлигын хэлбэрүүд тархсан байдал

№	Авлигын хэлбэр	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Төрийн өмчийг хувьдаа завших	1.6	3.2	25.8	29.0	37.1	3.2	4.00
2	Аж ахуйн нэгжид давуу байдал бий болгох	-	4.8	11.3	37.1	45.2	1.6	4.25
3	Ашиг сонирхолдоо нийцсэн шийдвэр гаргах, гаргуулах	-	-	16.1	29.0	54.8	-	4.39
4	Төсвийг хувийн ашиг сонирхлын дагуу хуваарилах	-	3.2	14.5	43.5	35.5	3.2	4.15
5	Бизнесийн бүлэглэлийн захиалгаар хууль тогтоомж санаачлан батлуулах, дэмжих	4.8	3.2	17.7	41.9	27.4	4.8	3.88
6	Сонгогчдын саналыг худалдан авах	-	4.8	8.1	24.2	59.7	3.2	4.43
7	Улс төрийн зорилгоор хандив өгөх, авах	-	4.8	8.1	35.5	50.0	1.6	4.33
8	Албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах	-	4.8	9.7	38.7	45.2	1.6	4.26
9	Албан тушаал, эрх мэдлээ хэтрүүлэх	-	1.6	24.2	27.4	45.2	1.6	4.18
10	Хээл хахууль авах, өгөх, зуучлах	-	-	17.7	35.5	43.5	3.2	4.27
11	Шан харамж авах, өгөх	-	6.5	14.5	38.7	40.3	-	4.13
12	Төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бус зарцуулах	1.6	3.2	14.5	43.5	33.9	3.2	4.08
13	Мөнгө угаах	1.6	4.8	17.7	22.6	32.3	21.0	4.00
14	Хууль бусаар дампууруулах	1.6	9.7	19.4	27.4	17.7	24.2	3.66
15	Төрийн өмчийг хууль бус арга замаар хувьчлах	4.8	11.3	22.6	27.4	21.0	12.9	3.56
16	Бизнес үнэ төлбөргүй хөрөнгө оруулах	-	-	-	-	100	-	5.00

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3-дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд улс төрийн хүрээнд авлигын хэлбэрүүд хэрхэн тархсан талаар шинжээчдийн төсөөллөөр гаргав. Эндээс дүгнэн үзэхэд бизнест үнэ төлбөргүй хөрөнгө оруулах, сонгууль болох үеэр сонгогчдын саналыг худалдан авах, ашиг сонирхолдоо нийцсэн шийдвэр гаргах, гаргуулах, аж ахуйн нэгжид давуу байдал бий болгох, төсвийг хувийн ашиг сонирхлын дагуу хуваарилах, хээл хахууль авах, өгөх, зуучлах, шан харамж авах, өгөх, мөнгө угаах зэрэг үйлдлүүд нь авлигыг өөхшүүлэх байдлаар авлигын хэлбэрүүд улам тодорсоор иржээ.

Зураг 17. Улс төрийн хүрэн дэх авлигын хэлбэр.

Улс төрлийн авлигын хэлбэрийн үнэлгээ 4.16 гарч өнгөрсөн оноос 0.17 пунктээр мэдэгдэхүйц буурсан үзүүлэлтэй байна (2019 онд 4.35; 2018 онд 4.06).

Нийт 15 дэд үзүүлэлтийн бүгдэд нь тодорхой хэмжээний (-0.4-0.35) пунктийн хооронд бууралт гарснаас авлигын хоёр хэлбэрийн хувьд мэдэгдэхүйц өссөн байна. Үүнд:

- Хээл хахууль авах, өгөх, зуучлах+ 0.05,

- Бизнес үнэ төлбөргүй хөрөнгө оруулах +5.0 /энэ нь асуулгын бусад гэсэн мөрөнд нэмэлтээр хариулсан шинжээчдийн хариулт болно./

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 5. УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДАХ ХЭЭЛ ХАХУУЛЬ ӨГӨХ, АВАХ АРГА

Улс төрийн хүрээн дэх хээл хахууль өгөх, авах аргууд манай нийгэмд улс төрийн хүрээнд дэх хүндрэлтэй асуудал нь авилга хээл хахууль. Материаллаг сонирхолтой холбоотой эрх мэдэл болон бизнесийн үйл ажиллагаа түүнтэй холбогдох томоохон өмчлөл төрд хэдий чинээ их байна, төдий чинээ авилга хээл хахуульд төр идэгддэг. Тэгэхээр улс төрийн хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээг 1-5 баллаар үнэлэн хувиар тооцов.

Хүснэгт 13. Улс төрийн хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ

№	Хээл хахууль өгөх, авах хэлбэр	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Биечлэн уулзаж өгч, авах	4.8	21.0	14.5	30.6	16.1	12.9	3.37
2	Зуучлагчаар дамжуулах	-	4.8	19.4	29.0	38.7	8.1	4.11
3	Ойр дотны хүмүүсээр дамжуулах	-	6.5	12.9	41.9	30.6	8.1	4.05
4	Хувьцаа, эд хөрөнгө өмчлүүлэх	-	14.5	19.4	35.5	17.7	12.9	3.65
5	Ойр дотны хүн, гэр бүлийн гишүүд, тэдний компанид давуу байдал олгох	-	4.8	11.3	41.9	37.1	4.8	4.17
6	Эд зүйлсийг зах зээлийн үнээс доогуур үнээр худалдах	1.6	12.9	21.0	30.6	22.6	11.3	3.67
7	Эд зүйлсийг зах зээлийн үнээс дээгүүр үнээр худалдан авах	1.6	9.7	19.4	27.4	35.5	6.5	3.91
8	Мөрийтэй тоглож санаатай алдах	6.5	11.3	16.1	12.9	16.1	37.1	3.33
9	Мөнгө зээлдүүлээд мартах	1.6	17.7	12.9	16.1	19.4	32.3	3.50
10	Үйл ажиллагааны зардал болгож өгөх	3.2	6.5	21.0	32.3	29.0	8.1	3.84
11	Өмгөөлөгчөөр дамжуулах	6.5	14.5	16.1	19.4	12.9	30.6	3.26

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Улс төрийн хүрээнд хээл, хахууль өгөх, авах аргуудыг хэр хэрэглэсэн болох талаарх шинжээчдын таамаглалыг хувь болон дунджаар үзүүллээ. Хээл хахууль өгөх, авах хэлбэрийг хамгийн түгээмэл байдлаар ашигладаг аргууд нь:

1. Ойр дотны хүн, гэр бүлийн гишүүд, тэдний компанид давуу байдал олгох
2. Ойр дотны хүмүүсээр дамжуулах
3. Зуучлагчаар дамжуулах
4. Эд зүйлсийг зах зээлийн үнээс дээгүүр үнээр худалдан авах
5. Үйл ажиллагааны зардал болгож өгөх
6. Эд зүйлсийг зах зээлийн үнээс доогуур үнээр худалдах
7. Хувьцаа, эд хөрөнгө өмчлүүлэх
8. Мөнгө зээлдүүлээд мартах
9. Биечлэн уулзаж өгч, авах
10. Мөрийтэй тоглож санаатай алдах
11. Өмгөөлөгчөөр дамжуулах

Хээл хахуулийн хамгийн өргөн хэрэглэгддэг аргууд нь ойр дотны гэр бүл, найз нөхдийн тусламж авах буюу итгэл даах хэн нэгнийг зуучлагч болгон ашиглахын зэрэгцээ ямар нэг эд зүйлсийн оролцуулах, үйл ажиллагааны зардал төлөх гэх мэт байна. Дундаж байдлаар хэрэглэдэг аргууд нь 6-9 дугаарт байгаа бол төдийлөн ашигладаггүй хэлбэрүүд нь 10-12 дугаарт эрэмбэлэгдсэн байна.

Зураг 18. Улс төрийн хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ, индексээр

Улс төрийн хүрээний хээл хахууль өгөх, авах аргуудыг хэрэглэсэн байдлын үнэлгээ 3.71 гарч өмнөх оноос -1.08 пунктээр буурсан байна. (2019 онд 3.79; 2018 онд 3.71). Нийт 11 түгээмэл үзүүлэлтийн 7 үзүүлэлтийн үнэлгээ өмнөх онуудаас бага зэрэг буурсан бол бусад 4 үзүүлэлт өссөн байна. Дараах үзүүлэлтийн үнэлгээ мэдэгдэхүйц өссөн.

- Зуучлагчаар дамжуулах +0.19
- Биечлэн уулзаж өгч, авах +0.10
- Ойр дотны хүн, гэр бүлийн гишүүд, тэдний компанид давуу байдал олгох +0.06
- Эд зүйлсийг зах зээлийн үнээс дээгүүр үнээр худалдан авах +0.06

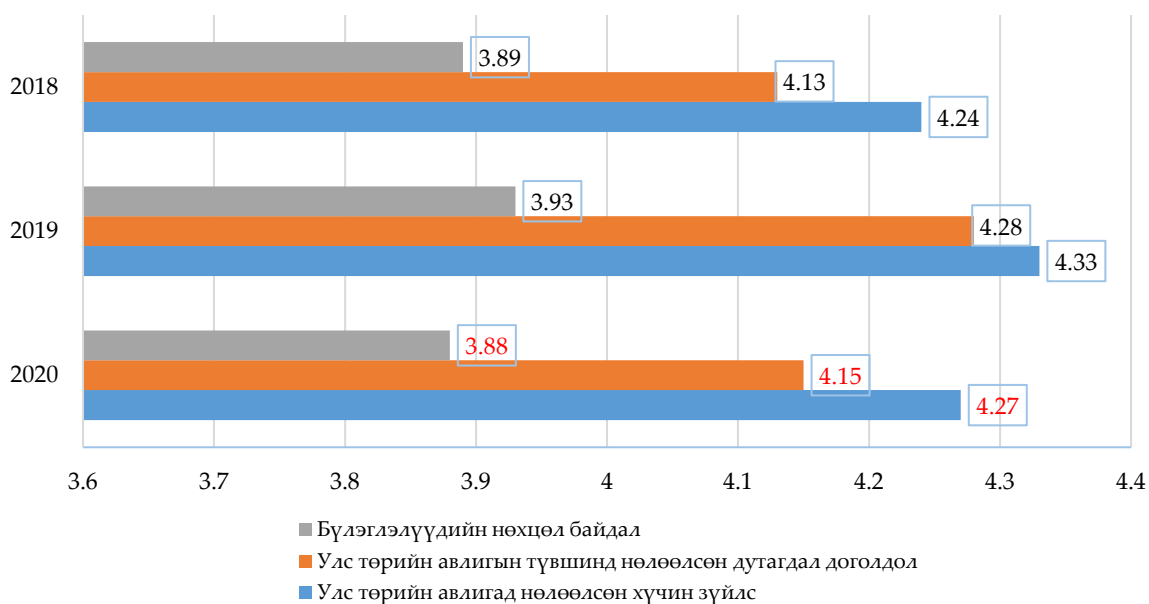
Харин дараах долоон үзүүлэлтийн үнэлгээ буурсан.

- Өмгөөлөгчөөр дамжуулах -0.38
- Мөрийтэй тоглож санаатай алдах -0.37
- Мөнгө зээлдүүлээд мартагч -0.30
- Эд зүйлсийг зах зээлийн үнээс доогуур үнээр худалдах -0.19
- Үйл ажиллагааны зардал болгож өгөх -0.16
- Ойр дотны хүмүүсээр дамжуулах -0.06
- Хувьцаа, эд хөрөнгө өмчлүүлэх -0.03

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ

Улс төрийн авлигын шалтгаан, нөхцлийг 1. Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс, 2. Улс төрийн авлигын түвшинд нөлөөлсөн дутагдал доголдол, 3. Хүрээлэл,бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал гэсэн гурван дэд үзүүлэлтэд тодорхойлон авч үзнэ.

Зураг 19. Авлигын шалтгаан, нөхцөл.

Шалтгаан, нөхцлийн үзүүлэлтийн өсөлтөд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулах зорилгоор 3 дэд үзүүлэлтийн хүрээнд шинжилгээ хийв. Улс төрийн авлигын шалтгаан нөхцлийн үзүүлэлт 2020 онд 4.10 гарч өнгөрсөн оноос -0.11 пунктээр мэдэгдэхүйц буурсан байна. (2019 онд 4.21, 2018 онд 4.09).

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГАД НӨЛӨӨЛСӨН ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Улс төрийн авлига нь дээд түвшний авлигад тооцогддог тул нөлөөлөх хүчин зүйлс олонтой. Нөлөөллийн хүчин зүйлсийг 1-5 баллын оноог хувиар илэрхийлсэн бөгөөд дундаж үзүүлэлтийг мөн тооцон гаргав.

Хүснэгт 14. Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ

№	Хүчин зүйлс	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Сонгуулийн өнөөгийн тогтолцоо	-	1.6	9.7	25.8	58.1	4.8	4.48
2	Сонгуулийн санхүүжилтийн механизм	-	8.1	6.5	25.8	58.1	1.6	4.36
3	Намын санхүүжилтийн механизм	-	1.6	9.7	19.4	66.1	3.2	4.55
4	Албан тушаалын томилгоо (нам дотор болон төрийн албанд)	-	-	4.8	22.6	71.0	1.6	4.67
5	УИХ-ын хууль санаачлах, тогтоох, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	1.6	6.5	12.9	35.5	38.7	4.8	4.09
6	Засгийн газрын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	-	1.6	22.6	29.0	40.3	6.5	4.16
7	ИТХ-ын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	-	3.2	16.1	41.9	29.0	9.7	4.07
8	Улс төрийн хүрээн дэх бизнес бүлэглэлүүдийн ашиг сонирхлын зөрчил	-	1.6	12.9	25.8	50.0	9.7	4.38
9	Хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	-	8.1	16.1	32.3	38.7	4.8	4.07
10	Хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц	-	3.2	19.4	35.5	37.1	4.8	4.12
11	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт	-	1.6	29.0	25.8	35.5	8.1	4.03

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дараах авлигад дээрх арван нэгэн хүчин зүйлс хэр зэрэг нөлөөлсөн талаар шинжээчдийн өгсөн хариулт дээр үндэслэлээ. Өмнөх жилүүдээс үл мэдэгдэх хэлбэлзсэн үзүүлэлтүүд гарсан. Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс жил бүр нийгэм эдийн засгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж хувьсан өөрчлөгдөх дүр төрх харагдаж байна.

Хүснэгт 15. Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ.

№	Хүчин зүйлс	2018	2019	2020	Өөрчлөлт
1	Сонгуулийн өнөөгийн тогтолцоо	4.25	4.22	4.48	-0.03
2	Сонгуулийн санхүүжилтийн механизм	4.43	4.48	4.36	0.06
3	Намын санхүүжилтийн механизм	4.58	4.63	4.55	0.06
4	Албан тушаалын томилгоо (нам дотор, төрийн албанд)	4.74	4.59	4.67	-0.15

5	УИХ-ын хууль санаачлах, тогтоох, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	4.19	4.19	4.09	0
6	ЗГ-ын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	4.05	4.35	4.16	0.3
7	ИТХ-ын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.9	4.05	4.07	0.15
8	Улс төрийн хүрээн дэх бизнес бүлэглэлүүдийн ашиг сонирхлын зөрчил	4.52	4.29	4.38	-0.23
9	Хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	4.05	4.35	4.07	0.3
10	Хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц	3.81	4.19	4.12	0.38
11	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт	4.02	4.17	4.03	0.16

Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ 4.27 гарч өнгөрсөн оноос -0.06 пунктээр бага зэрэг буурсан байна (2019 онд 4.33; 2018 онд 4.24). Улс төрийн авлигын нөлөөллийг 11 дэд хүчин зүйлсээр хэмжсэн. Үүнээс онгой анхаарч үзэх нөлөөллийн хүчин зүйлсийг дор дурдсан болно. Үүнд:

1. Сонгуулийн өнөөгийн тогтолцоо +0.26;
  2. Улс төрийн хүрээн дэх бизнес бүлэглэлүүдийн ашиг сонирхлын зөрчил +0.09;
  3. Албан тушаалын томилгоо (нам дотор, төрийн албанд) +0.08;
  4. ИТХ-ын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил +0.02
- пунктийн өөрчлөлт гарч өмнөх оныхоос мэдэгдэхүйц дүнгээр өссөн нь улс төрийн авлигын нөлөөллийн эдгээр 4 хүчин зүйлсийн хүрээнд нэмэгдэх сөрөг хандлагатай байна гэсэн үг юм.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ТӨРИЙН АЛБАН ДАХЬ
ДУТАГДАЛ, ДОГОЛДОЛ

Улс төрийн авлигад төрийн үйл ажиллагааны нөлөөлөл төрийн албанд хүчтэй сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Үүнээс улбаатай алдаатай ажиллагаа гарч төрийн олон салбарт алдаа эндэгдэл болон нөлөөлөх уршигтай. Үүнийг дан ганц төрөөр хязгаарлалгүй бизнесийн салбарт ч мөн гардаг тул алдаа доголдлоо олж гарах үр дагаврыг өмнөхөөсөө сайжруулж ажиллах нь эерэг үр дүнг авчирдаг. Доорх авлигын түвшний нөлөөллийн хүснэгтэд төрийн байгууллагад гардаг алдаа дутагдлыг тодорхойлсон болно.

Хүснэгт 16. Нийтийн алба /төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оршиж буй дутагдал, доголдол нь авлигын түвшинд нөлөөлж буй нөлөөлөл

№	Авлигын төвшин	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зээг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Хүнд суртал	-	-	21.0	40.3	35.5	3.2	4.15
2	Олон шат дамжлага, давхардал, хийдэл	-	-	24.2	33.9	38.7	3.2	4.15
3	Төрийн үйлчилгээний хүртээмж муу	1.6	8.1	32.3	32.3	22.6	3.2	3.68
4	Мэдээлэл нээлттэй, ил тод бус	-	3.2	19.4	35.5	40.3	1.6	4.15
5	Шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдал дутмаг	-	1.6	14.5	32.3	48.4	3.2	4.32
6	Албан тушаалтны үзэмжээр асуудлыг шийдвэрлэх боломж	-	1.6	16.1	40.3	38.7	3.2	4.20
7	Хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал	-	1.6	14.5	32.3	50.0	1.6	4.33
8	Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул	-	1.6	4.8	45.2	46.8	1.6	4.39
9	Төсвийн хөрөнгийн төлөвлөлт, зарцуулалтад тавих хяналт сул	1.6	3.2	11.3	33.9	48.4	1.6	4.26
10	Албан хаагчийн цалин, орон сууц, нийгмийн баталгаа хангалтгүй	1.6	9.7	21.0	27.4	35.5	4.8	3.89
11	Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн доголдол	-	6.5	9.7	33.9	46.8	3.2	4.25
12	ТАХ-ийн ур чадвар дутмаг	3.2	3.2	21.0	19.4	35.5	17.7	3.98
13	Хуулийн хариуцлагын санкцууд хэрэгждэггүй	-	-	-	-	100	-	5.00

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Нийтийн алба /төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оршиж буй дутагдал, доголдол нь авлигын түвшинд нөлөөлж буй нөлөөлөл нь доорх байдлаар илэрсэн. 1. Шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдал дутмаг, 2. Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн доголдол, 3. ТАХ-ийн ур чадвар дутмаг, 4. Төсвийн хөрөнгийн төлөвлөлт, зарцуулалтад тавих хяналт сул, 5. Хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал, 6. Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул, 7. Мэдээлэл нээлттэй, ил тод бус, 8. Олон шат дамжлага, давхардал, хийдэл, 9. Хүнд суртал гэх мэт төрийн үйлчилгээтэй холбоотой асуудлууд хөндөгдсөн байна.

Хүснэгт 17. Улс төрийн авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол (индексээр)

№	Авлигын төвшин	2018	2019	2020	Өөрчлөлт
1	Хүнд суртал	4.08	4.35	4.15	-0.2
2	Олон шат дамжлага, давхардал, хийдэл	4.21	4.31	4.15	-0.16
3	Төрийн үйлчилгээний хүртээмж муу	3.68	4.02	3.68	-0.34
4	Мэдээлэл нээлтгэй, ил тод бус	4.11	4.23	4.15	-0.08
5	Шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдал дутмаг	4.19	4.41	4.32	-0.09
6	Албан тушаалтны үзэмжээр асуудлыг шийдвэрлэх боломж	4.24	4.48	4.20	-0.28
7	Хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал	4.26	4.32	4.33	+0.01
8	Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул	4.27	4.22	4.39	+0.17
9	Төсвийн хөрөнгийн төлөвлөлт, зарцуулалтад тавих хяналт сул	4.21	4.25	4.26	+0.01
10	Албан хаагчийн цалин, орон сууц, нийгмийн баталгаа хангалтгүй	3.97	4.11	3.89	-0.22
11	Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн доголдол	4.17	4.27	4.25	-0.02
12	ТАХ-ийн ур чадвар дутмаг	4.19	4.4	3.98	-0.42
13	Хуулийн хариуцлагын санкцууд хэрэгждэггүй	0	0	5	+5

Улс төрийн авлигад нөлөөлөх төрийн үйл ажиллагааны дутагдал, доголдлын нөлөөллийн үнэлгээ 2020 онд 4.21 гарч өнгөрсөн оноос -0.07 пунктээр багассан байна (2019 онд үзүүлэлт 4.28, 2018 онд үзүүлэлт 4.13).

Төрийн үйл ажиллагааны дутагдал, доголдлыг 13 дэд үзүүлэлтэд хамааруулж хэмжсэн бөгөөд үүний 10 дэд үзүүлэлтийн (+0.02-0.42) хооронд үнэлгээ нь уналттай буюу эерэг гарчээ. Ингэхдээ “Хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал” (+ 0.01), “Төсвийн хөрөнгийн төлөвлөлт, зарцуулалтад тавих хяналт сул” (+ 0.1), “Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул” (+ 0.17), бага зэргийн өсөлттэй байна. Өмнөх оныхоос харьцангуй буурсан хэдий ч ирэх жилүүдэд өсөх хандлагыг үгүйсгэхгүй.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. УЛС ТӨРИЙН ХҮРЭЭН ДЭХ ХҮРЭЭЛЛҮҮДИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Улс төрийн хүрээн дэх тодорхой ашиг сонирхолд хөтлөгдсөн хүрээллийн нөхцөл байдал буюу ямар төрлийн хүрээллүүд түгээмэл байгаа талаар доорх хүснэгтэд үзүүлэх болно.

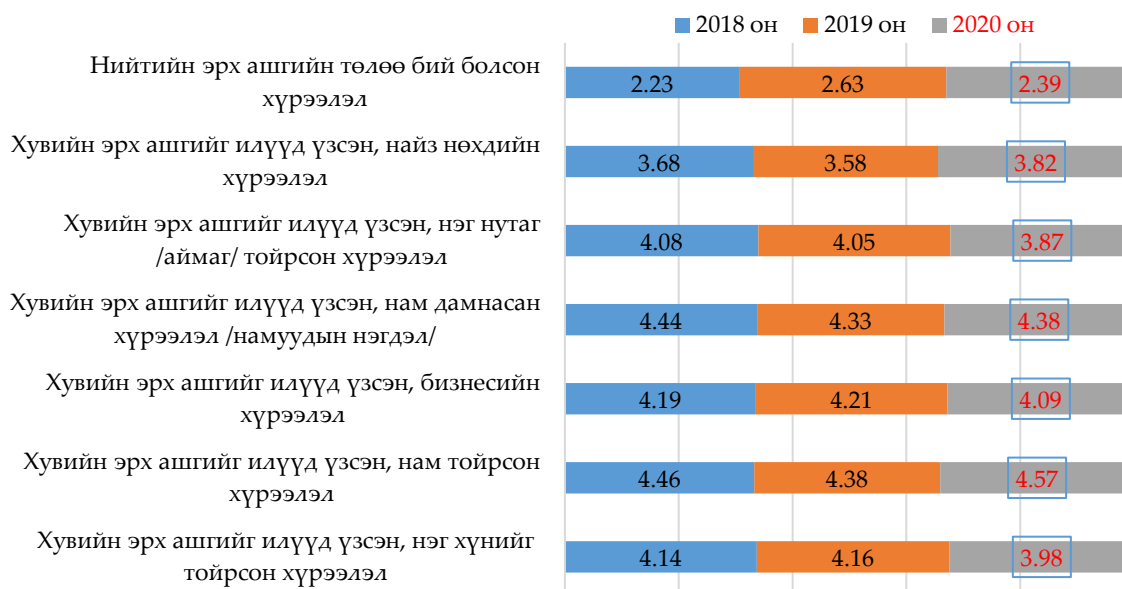
Хүснэгт 18. Улс төрийн хүрээн дэх хүрээллүүдийн нөхцөл байдал

№	Хүрээлэл, бүлэглэлийн хэлбэр	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нэг хүнийг тойрсон хүрээлэл	-	6.5	21.0	38.7	32.3	1.6	3.98
2	Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нам тойрсон хүрээлэл	-	-	3.2	35.5	59.7	1.6	4.57
3	Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, бизнесийн хүрээлэл	-	4.8	16.1	41.9	35.5	1.6	4.09
4	Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нам дамнасан хүрээлэл /намуудын нэгдэл/	-	3.2	12.9	22.6	54.8	6.5	4.38
5	Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нэг нутаг /аймаг/ тойрсон хүрээлэл	-	11.3	21.0	33.9	30.6	3.2	3.87
6	Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, найз нөхдийн хүрээлэл	-	11.3	22.6	37.1	27.4	1.6	3.82
7	Нийтийн эрх ашгийн төлөө бий болсон хүрээлэл	21.0	35.5	22.6	8.1	6.5	6.5	2.39

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 балаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд Монгол Улсад хүрээлэл, бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын талаар шинжээчид ийнхүү байр сууриа илэрхийлсэн. 4.57 дундажтай байгаа нь сүүлийн жилүүдэд хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нам тойрсон хүрээлэл болон бизнесийнхэн ихэссэн байна. Мөн нэг нутаг, аймаг, нам дагасан эрх ашгийг илүүд үзэх болсон нь нийгэмд дундаж байна. Харин нийтийн эрх ашгийг төлөө бий болсон хүрээлэл нь хамгийн бага буюу 2.39 дундаж үзүүлэлттэй гарлаа. Дээрхээс дүгнэхэд хувийн эрх ашгийн сонирхолдоо хөтлөгдсөн болон аймаг, нэг нутаг усны эрх ашиг улс төрийн хүрээлэлд илүү орших шинж үзэгдэж ард иргэдийн төлөө бий болсон хүрээлэл багасаж байгаа нь сөрөг хандлагыг нэмэгдүүлэх талтай. Зураг 20-д өмнөх онуудтай харьцуулсан дүнг харуулъя.

Зураг 20. Улс төрийн хүрээн дэх хүрээллүүдийн нөхцөл байдал.

Улс төрийн хүрээн дэх тодорхой ашиг сонирхолд хөтлөгдсөн хүрээллийн нөхцөл байдал буюу ямар төрлийн хүрээллүүд түгээмэл байгаа талаарх үнэлгээ 3.93 гарч өнгөрсөн оноос -0.06 пунктээр өссөн буюу бараг өөрчлөлтгүй байна (2019 оны үзүүлэлт 3.93; 2018 оны үзүүлэлт 3.89). Нийт 7 дэд үзүүлэлтээс 4 дэд үзүүлэлтийн үнэлгээ буурсан, 3 үзүүлэлтийн үнэлгээ мэдэгдэхүйц өссөн.

Үзүүлэлтийг өөрчлөлт тус бүрээр харуулвал.

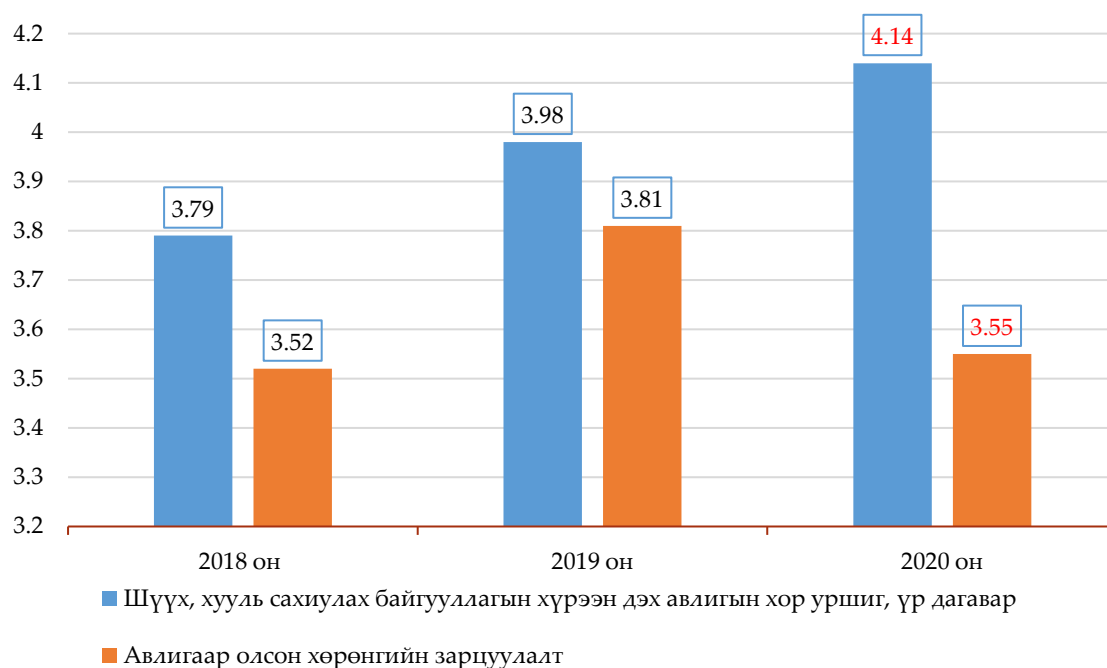
- Нийтийн эрх ашгийн төлөө бий болсон хүрээлэл -0.24
- Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нэг нутаг /аймаг/ тойрсон хүрээлэл -0.18
- Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нэг хүнийг тойрсон хүрээлэл -0.18
- Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, бизнесийн хүрээлэл -0.12
- Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, найз нөхдийн хүрээлэл +0.24
- Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нам дамнасан хүрээлэл /намуудын нэгдэл/ +0.05
- Хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, нам тойрсон хүрээлэл +0.19

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХОР УРШИГ, ҮР ДАГАВАР

Сүүлийн жилүүдэд улс орнууд, олон улсын байгууллагууд авлигын эсрэг иэдвхтэй тэмцэл өрнүүлэх болсон. Үүнд монгол улс ч идэвхтэй ажиллаж байгаа. Аливаа шийдвэрийг нийгэмд үр ашигтай бус өөрт ашигтай байхаар гаргавал хир хор уршигтай байх талаар дор дурдлаа.

Зураг 21. Улс төрийн авлигын хор уршиг, үр дагавар индекс.

Хор уршиг, үр дагаврын үзүүлэлтэд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг хоёр дэд үзүүлэлтийн хүрээнд тодорхойлов. Улс төрийн авлигын түвшний шалгуураас авлигын хор уршиг, үр дагаврын үзүүлэлт 2020 онд 3.85 гарч өнгөрсөн оноос -0.14 пунктээр буурсан байна (2018 онд 3.98; 2019 онд 3.81). Өмнөх 2018-2019 онуудад улс төрийн авлигын хор уршиг, үр дагаврын үзүүлэлт 0.07 пунктээр буурч, харин авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын үзүүлэлт 0.29 пунктээр нэмэгдсэн юм.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. УЛС ТӨРИЙН АВЛИГЫН ХОР УРШИГ

Авлига нь улс орны хөгжилд саад тотгор болж, эдийн засаг, гадаадын хөрөнгө оруулалт, зээл тусламжийн үр ашгийг бууруулан ардчилал, шинэчлэлийн явцыг сааруулах хүчин зүйл болж байна.

Хүснэгт 19. Улс төрийн хүрээний авлига буюу төрийн өндөр албан тушаалтнуудын авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин

№	Хор уршиг, үр дагавар	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Монгол Улсын нэр хүнд олон улсын түвшинд унасан	1.6	1.6	16.1	30.6	43.5	6.5	4.21
2	Улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан	1.6	1.6	9.7	24.2	59.7	3.2	4.43
3	Төрийн албаны чадавх суларсан	1.6	-	11.3	30.6	53.2	3.2	4.38
4	Гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан	3.2	1.6	14.5	24.2	46.8	9.7	4.21
5	Шударга ёс алдагдсан	1.6	1.6	6.5	35.5	53.2	1.6	4.39
6	Нийгмийн дэг журам алдагдсан	1.6	4.8	21.0	33.9	35.5	3.2	4.00
7	Ёс суртахууны үнэт зүйлс алдагдсан	4.8	-	11.3	29.0	51.6	3.2	4.27
8	Өмч хөрөнгийн тэгш бус байдал нэмэгдсэн	-	-	12.9	27.4	56.5	3.2	4.45
9	Ядуурал нэмэгдсэн	1.6	3.2	14.5	25.8	53.2	1.6	4.28
10	Инфляци нэмэгдсэн	1.6	4.8	17.7	32.3	40.3	3.2	4.08
11	Гэмт хэрэг нэмэгдсэн	3.2	3.2	27.4	29.0	32.3	4.8	3.88
12	Ажилгүйдэл нэмэгдсэн	1.6	1.6	14.5	41.9	33.9	6.5	4.12
13	Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нэмэгдсэн	1.6	1.6	24.2	21.0	45.2	6.5	4.14
14	Хуулийн хэрэгжилт суларсан	1.6	4.8	8.1	33.9	48.4	3.2	4.27
15	Гадаадын зээл тусламжийн үр ашиг буурсан	3.2	4.8	16.1	24.2	41.9	9.7	4.07
16	Хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсэн	1.6	6.5	11.3	27.4	50.0	3.2	4.22
17	Нийгмийн итгэлцэл буурч нийгмийн хандлага сөрөг, харгис болсон	-	-	-	-	100	-	5.00

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал, 5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу

Улс төрийн хүрээний авлига буюу төрийн өндөр албан тушаалтнуудын авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшинг 1-5 баллаар үнэлэн хувилж, дунджийг гарган тооцов. Авлигын хор уршиг, үр дагавар нь 1. Өмч хөрөнгийн тэгш бус байдал нэмэгдсэн, 2. Улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан, 3. Шударга ёс алдагдсан, 4. Төрийн албаны чадавх суларсан, 5. Нийгмийн итгэлцэл буурсан байна. Энэ нь иргэдийн дунд яригддаг нийгмийн асуудлууд байв. Эдгээр асуудлууд буурахгүй нэмэгдсэнээр улс төрийн хүрээнд авлигыг бий болгоход нөлөөлж авлигын хор уршиг, үр дагавар болон хувирч нийгэмд байдаг л асуудал мэт болох сөрөг нөлөөг үзүүлэх аюултай.

Зураг 22. Улс төрийн хүрээний авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин.

Улс төрийн авлигын хор уршигийн үзүүлэлтийн үнэлгээ 4.26 болж өнгөрсөн оноос +0.20 пунктээр өссөн байна (2019 оны үзүүлэлт 4.06; 2018 оны үзүүлэлт 4.09). Нийт 16 дэд үзүүлэлтээс 10 үзүүлэлтийн үнэлгээ өссөн байна.

Хамгийн их өссөн таван үзүүлэлтүүд:

- Ажилгүйдэл нэмэгдсэн +0.26
- Гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан + 0.24,
- Нийгмийн дэг журам алдагдсан + 0.16,
- Хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсэн + 0.14,
- Нийгмийн итгэлцэл буурч нийгмийн хандлага сөрөг, харгис болсон +5.00/ энэ

нь асуулгын бусад гэсэн мөрөнд нэмэлтээр хариулсан шинжээчдийн хариулт болно.

Дунд зэрэг өссөн гурван үзүүлэлтүүд:

- Гэмт хэрэг нэмэгдсэн + 0.12,
- Өмч хөрөнгийн тэгш бус байдал нэмэгдсэн + 0.08
- Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нэмэгдсэн + 0.04

Бага зэрэг өссөн гурван үзүүлэлтүүд:

- Улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан + 0.03
- Төрийн албаны чадавх суларсан + 0.01
- Инфляци нэмэгдсэн + 0.01

Харин дараах зургаан үзүүлэлтийн үнэлгээ буурсан:

- Гадаадын зээл тусламжийн үр ашиг буурсан- 0.33,
- Ёс суртахууны үнэт зүйлс алдагдсан- 0.17,
- Шударга ёс алдагдсан- 0.02,
- Хуулийн хэрэгжилт суларсан- 0.01,
- Ядуурал нэмэгдсэн- 0.01,
- Монгол Улсын нэр хүнд олон улсын түвшинд унасан -0.01

Гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан, ажилгүйдэл нэмэгдсэн, өмч хөрөнгийн тэгш бус байдал нэмэгдсэн гэсэн үзүүлэлтүүд бараг өөрчлөлтгүй байв. Өөрчлөлтийн дүн (+/- 0.1—ээс 0.2) байна.

ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. АВЛИГААР ОЛСОН ХӨРӨНГИЙН ЗАРЦУУЛАЛТ

Улс төрчид, төрийн өндөр байгууллагын албан тушаалтнууд авлигын замаар олсон хөрөнгөө хэрхэн зарцуулсан байдаг талаар доорх хүснэгтэд тайлбарлан үзүүлнэ. Ингэхдээ 1-5 баллын үнэлгээг хувиар илэрхийлэхийн зэрэгцээ дундаж үзүүлэлтийг тооцон гаргасан.

Хүснэгт 20. Авлигын замаар олсон хөрөнгөө зарцуулсан байдал

№	Хөрөнгө зарцуулалт	Үгүй (1)	Бага зэрэг (2)	Дунд зэрэг (3)	Их (4)	Маш их (5)	Мэдэхгүй (9)	Дундаж (1-5)
1	Өдөр тутмынхаа хэрэгцээнд зарцуулах	9.7	17.7	25.8	17.7	17.7	11.3	3.18
2	Дотоодын банкинд хадгалах	8.1	29.0	27.4	9.7	9.7	16.1	2.81
3	Гадаадын банкинд хадгалах	8.1	3.2	14.5	27.4	35.5	11.3	3.89
4	Гадаадын оффшор банк, санхүүгийн байгууллагад хадгалах	4.8	4.8	8.1	35.5	33.9	12.9	4.02
5	Гадаадын оффшор бүсэд компани байгуулах	4.8	9.7	16.1	30.6	25.8	12.9	3.72
6	Бэлэн мөнгө хэлбэрээр хадгалах	3.2	11.3	11.3	27.4	32.3	14.5	3.87
7	Хувьцаа худалдан авах	3.2	8.1	24.2	33.9	21.0	9.7	3.68
8	Автомашин, тээврийн хэрэгсэл худалдан авах	1.6	16.1	29.0	27.4	14.5	11.3	3.42
9	Дотоодод орон сууц, үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах	1.6	9.7	16.1	24.2	41.9	6.5	4.02
10	Дотоодод орон сууц, барилга байгууламж бариулах	-	9.7	11.3	24.2	46.8	8.1	4.18
11	Гадаадад орон сууц, үл хөдлөх хөрөнгө худалдаж авах	1.6	3.2	25.8	21.0	33.9	14.5	3.96
12	Урлагийн бүтээл худалдан авах	-	12.9	16.1	24.2	22.6	24.2	3.75
13	Хурдан морь худалдан авах	-	12.9	12.9	25.8	33.9	14.5	3.94
14	Гэр бүлийн өмчлөлийн компанид хувь оруулах	1.6	6.5	21.0	25.8	40.3	4.8	4.02
15	Зугаа цэнгэл, мөрийтэй тоглоомд зарцуулах	-	6.5	24.2	24.2	32.3	12.9	3.94
16	Гэр бүлийн гишүүний сургалтын төлбөрт зарцуулах	1.6	17.7	19.4	29.0	19.4	12.9	3.54
17	Эмчилгээнд зарцуулах	1.6	17.7	30.6	19.4	14.5	16.1	3.33
18	Хандив, тусламж өгөх	21.0	21.0	16.1	12.9	8.1	21.0	2.57
19	Хөшөө дурсгал, суварга босгох	11.9	13.6	27.1	16.9	13.6	16.9	3.08

Хамгийн түгээмэл буюу 1-р төрлийн зарцуулалтийг 6 хэлбэрээр авч үзвэл:

- Дотоодод орон сууц, барилга байгууламж бариулах,
- Дотоодод орон сууц, үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах,
- Гадаадын оффшор банк, санхүүгийн байгууллагад хадгалах,
- Гэр бүлийн өмчлөлийн компанид хувь оруулах, Гадаадын оффшор банк, санхүүгийн байгууллагад хадгалах
- Зугаа цэнгэл, мөрийтэй тоглоомд зарцуулах, Хурдан морь худалдан авах,
- Урлагийн бүтээл худалдан авах гэх мэт байдаг байна.

2-р төрлийн зарцуулалт:

- Бэлэн мөнгө хэлбэрээр хадгалах
- Гадаадын оффшор бүсэд компани байгуулах
- Хувьцаа худалдан авах
- Гэр бүлийн гишүүний сургалтын төлбөрт зарцуулах
- Автомашин, тээврийн хэрэгсэл худалдан авах
- Эмчилгээ, сувилгаанд зарцуулах

3-р төрлийн зарцуулалт

- Өдөр тутмынхаа хэрэгцээнд зарцуулах
- Хөшөө дурсгал, суварга босгох
- Дотоодын банкинд хадгалах
- Хандив, тусламж өгөх гэх мэт байгаагаас харахад бэлэн мөнгө хэлбэрээр

хадгалах, өдөр тутмынхаа хэрэгцээнд зарцуулах, дотоодын банкинд хадгалах нь 1-рт орно гэсэн судлаачийн таамаглалаас эсрэгээр 2,3 р төрлийн зарцуулалтанд бичигдсэн байна. Энэ нь авлигын замаар олсон хөрөнгийг цаашдаа өөрсдийн ашгийн төлөөх хэтийн төлөвлөгөөндөө зарцуулах хөрөнгө оруулалт болгох хүсэл сонирхолыг нь илэрхийлж байна.

Зураг 23. Улс төрийн (түүнчлэн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний) авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт. (индекс)

Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын үнэлгээ 3.63 гарсан нь өнгөрсөн оноос -0.18 пунктээр буурсан байна (2019 оны үзүүлэлт 3.81; 2018 оны үзүүлэлт 3.52). Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын талаар улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд нэгтгэсэн нэг асуултаар үнэлүүлсэн.

Уг үзүүлэлт хамаарах 19 дэд үзүүлэлтээс 16 үзүүлэлтийн үнэлгээ нь (-0.04)-өөс (-0.33) хүртэл буурсан дүн гарав. 3 үзүүлэлтийн дүн бага зэрэг өсчээ. Өссөн үзүүлэлтийг өөрчлөлтөөр нь дурдвал өдөр тутмынхаа хэрэгцээнд зарцуулах +0.09, бэлэн мөнгө хэлбэрээр хадгалах +0.04, хувьцаа худалдан авах +0.04 байна.

ХОЁР. БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧДИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЯВЦАД ЗАРЦУУЛЖ БУЙ АВЛИГЫН ХЭМЖЭЭ

Шинжээчдээс бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааны явцад зарцуулж буй авлигын хэмжээг хувиар илэрхийлүүлэн гаргасан болно. Ингэхдээ шинжээчийн таамаглал буюу төсөөллөөр асуулга авсан.

Хүснэгт 21. Бизнес эрхлэгчдийн авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ (%).

	<5%	6-10%	11-15%	16-20%	21%<	Хэлж мэдэхгүй
Төсөл, хөтөлбөрт хамрагдахад	8.1	29	12.9	19.4	12.9	17.7
Тендерт шалгаруулалтад ялахад	0	17.7	30.6	19.4	21	11.3
Зээл авахад	17.7	17.7	21	12.9	9.7	21
Өр төлбөр барагдуулах, иргэний нэхэмжлэл шийдвэрлүүлэхэд	11.3	25.8	17.7	3.2	17.7	24.2
Татвараас чөлөөлүүлэх, бууруулахад	4.8	24.2	16.1	8.1	24.2	22.6
Хяналт шалгалтаар зөрчил дутагдалгүй гарахад	4.8	17.7	25.8	9.7	16.1	25.8
Тусгай зөвшөөрөл авахад	4.8	12.9	24.2	21	19.4	17.7
Бараа, ажил, үйлчилгээ хүлээлгэн өгөхөд	9.7	24.2	22.6	12.9	9.7	21
Гадаадаас ажиллах хүч авахад	4.8	12.9	16.1	9.7	21	35.5

Бизнес эрхлэгчид үйл ажиллагааныхаа явцад өгч буй авлигын үнэлгээг дундаж үзүүлэлт болон хариултын хувиар тооцсон. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ голчлон 11-15 хувийг зарцуулдаг байна.

ХЭЭЛ ХАХУУЛЬД ЗАРЦУУЛСАН МӨНГӨНИЙ ХЭМЖЭЭ

Энэ хэсэгт бизнес эрхлэгчид үйл ажиллагааныхаа явцад хээл хажуульд хичнээн төгрөг зарцуулдаг болохыг сая, төгрөгөөр тооцон харуулсан болно. Ингэхдээ шинжээчийн таамаглал буюу төсөөллөөр асуулга авсан.

Хүснэгт 22. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ /зорилгоор/, сая төгрөгөөр. хувиар

	1 сая хүртэл	1-5 сая	5 - 10 сая	10 - 20 сая	20 - 50 сая	50 < сая	Мэдэхгүй
Ажил, албан тушаалд ороход	6.5	12.9	19.4	24.2	6.5	19.4	11.3
Тусгай зөвшөөрөл авахад	1.6	11.3	19.4	17.7	16.1	22.6	11.3
Ашиг сонирхолдоо нийцсэн хууль тогтоомж, шийдвэр гаргуулахад	0	1.6	9.7	4.8	14.5	43.5	25.8
Шүүхэд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход	0	0	1.6	16.1	19.4	33.9	29
Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах шатанд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход	1.6	3.2	9.7	14.5	21	24.2	25.8

Эрүүгийн хэрэг үүсгэхэд	3.2	1.6	11.3	19.4	9.7	17.7	37.1
Гэмт хэрэг, зөрчлийг нуун дарагдуулахад	1.6	3.2	9.7	9.7	19.4	25.8	30.6
Хуурамч бичиг баримт үйлдэхэд	3.2	11.3	14.5	16.1	12.9	4.8	37.1

Хээл хахуульд өгч буй мөнгөн дүнг дундаж үзүүлэлт болон хариултын хувиар тооцож үзсэн бөгөөд ашиг сонирхолдоо нийцүүлсэн хууль тогтоомж, шийдвэр гаргуулахад, шүүхэд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход, гэмт хэрэг, зөрчлийг нуун дарагдуулахад зэрэгт хамгийн их өгдөг гэж шинжээчид хариулжээ.

ДЭЭД ТҮВШНИЙ АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Дээд түвшний авлигад төр засгийн албан тушаалтан, томоохон бизнесменүүдийн эрхэлдэг үйл ажиллагаа үүнд хамаарагдах төдийгүй мэдээллийн ил тод байдлыг тэр бүр хангаад байдаггүй хууль хяналтын байгууллага ч хүчинд нь автагдаж, нийтийн эрх ашгийг ханган ажиллах хүч сул байх магадлалтай тул энд авч үзэж байгаа болно.

Зураг 24. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ.

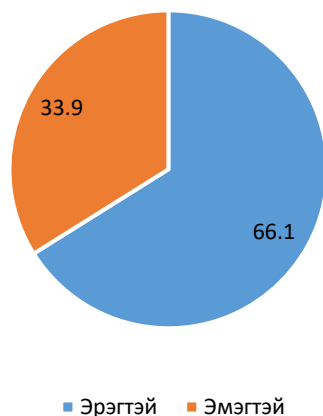

Улс төрийн (дээд түвшний) авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны сэдэвтэй холбогдуулан шинжээчдээс хаалттай хэлбэрээр нийт 22 арга хэмжээний ач холбогдлын талаар асууж үнэлүүлсэн юм. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ нь улс төр, нам, төрийн шийдвэр гаргах болон түүнд тавих хяналт тавих бага, ашиг сонирхлын зөрчилдөөнийг сармагжуулж улмаар арилгах нь чухал.

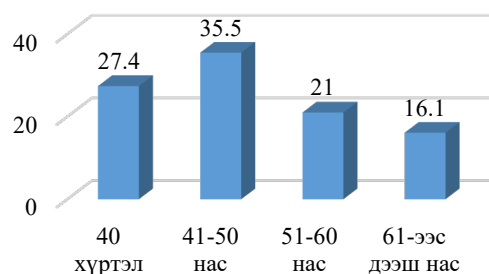
Дээд түвшний авлига Монголд оршиж байгаа шалтгаан нь бизнес, улс төрийн нийлсэн ашиг сонирхлыг арилгах нь хамгийн зөв шийдэл болоод байна.

ГУРАВ. ШИНЖЭЭЧДИЙН ТАЛААРХ ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Зураг 25. Шинжээчдийн хүйс.

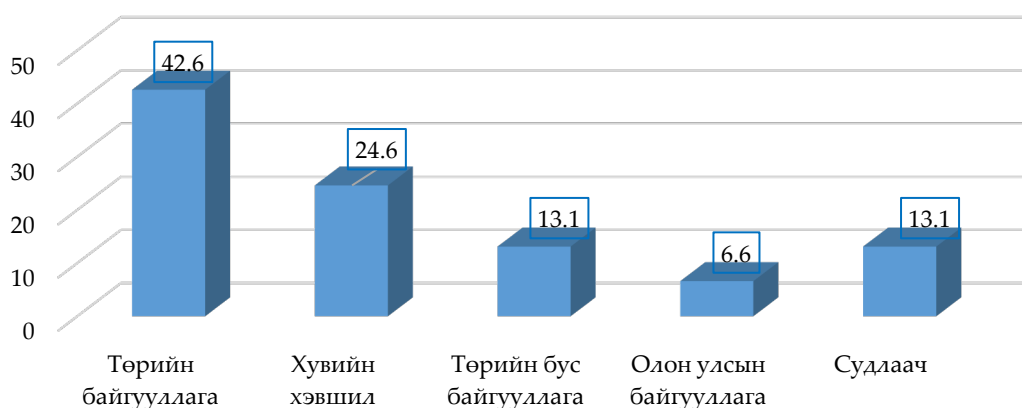
Зураг 26. Шинжээчдийн нас.

Зураг. 25-д Судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн хүйсийг үзүүлж байна. Шинжээчдийн 66.1 хувь нь эрэгтэй, 33.9 хувь нь эрэгтэйчүүд байна.

Зураг 27-д Шинжээчдийн насны бүтцийг авч үзсэн. Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаанд гол төлөв 35.5 хувь нь 41-50, 27.4 хувь нь 40 хүртэлх, 21 хувь нь 51-60, 16.1 хувь нь 61-ээс дээш насныхан тус тус хамрагдсан байна.

Зураг 28. Шинжээчдийн салбарын хаяръяалал.

Судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийг ажлын газрын салбараар нь төлөөлүүлсэн билээ. Ингэхэд 42.6 хувь нь төрийн байгууллагад, 24.6 хувь нь хувийн хэвшилд, 13.1 хувь нь төрийн бус байгууллага, 6.6 хувь нь олон улсын байгууллага, 13.1 хувь нь судалгааны компанид харъяалалтай байв.

2020 оны улс төрийн хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индекс **3.98** байна. Энэ нь өмнөх оны үзүүлэлтээс -0.10 пунктээр буурсан үзүүлэлт. Ингэхдээ индексийг бүрэлдүүлэх үндсэн 4 шалгуур тус бүр $-0.03-0.15$ хүртэлх пунктээр буурсан бүхий үр дүн гарсан. Үндсэн шалгууруудыг бүрдүүлэгч дэд үзүүлэлтүүдийн түвшинд ч буурсан нь харьцангуй жигд буурах хандлагатай байгаа нь эерэг хэдий ч цаашдын жилүүдэд анхаарал хандуулан ажиллах нь зүйтэй.

Авлигын цар хүрээний хувьд дундаж индекс **4.10** гарсан. Өмнөх жилийн дүнгээс -0.03 -аар мэдэгдэхүйц буурлаа. Авлигын цар хүрээ багасах тусам салбар дундын авлига буурах тул энэ нь эерэг үр дүн хэдий ч мэдэгдэхүйц тоон үзүүлэлт гэдэгт анхаарал тавих хэрэгтэй. Салбар хүрээ болон байгууллага, институци дахь тархалт, түгээмэл байдлын үзүүлэлтэд өөрчлөлт гараагүй бол төрийн байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин болон улс төрийн авлигын чиглэгдсэн байдлын үнэлгээнд бууралт гарсан.

Ингэхдээ тусгай сангуудын үйл ажиллагаа болон төсвийн зарцуулалтын үзүүлэлт дээр, чиглэлийн хувьд шүүх, хууль тогтоох, хууль сахиулах, түүнчлэн дэд бүтэц, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл дээр хамгийн их бууралт мэдрэгдсэн. Түвшний хувьд авлигын түгээмэл байдал болон үйл ажиллагаан дахь авлига харьцангуй багассан нь аажмаар буурах хэтийн төлөвтэй байна.

Авлигын хэлбэрийн хувьд -0.15 хээл хахуулийн хэлбэр, авлигын хэлбэр болон бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын үнэлгээн дээр харьцангуй бууралт харагдсан. Түвшний хувьд авлигын хэлбэр болон хууль бус нөлөөллийн хэлбэр хамгийн өндөр үнэлэгдсэн. Ажил, албан тушаалд томилох, албан тушаал, эрх мэдлээ урвуулах, хэтрүүлэх, эдгээрийг даган нийтийн эд хөрөнгийг төрөл бүрээр завших болон сонгогчдын саналыг худалдан авах явдал авлига, хээл хахуулийн хамгийн чухалд тооцогдох хэлбэр байсаар байна.

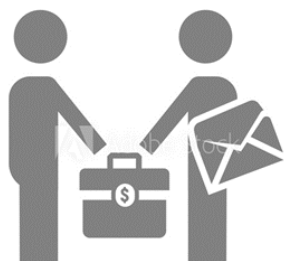
Хууль бус нөлөөллийн хувьд өмнөх жилээс буурсан ч төрөл бүрийн танил талын хэлхээ холбоог ашиглах үндсэн хэлбэр болохын зэрэгцээ дарамт, шахалт үзүүлэх үзүүлэлт “их” байсаар байгаа нь дээд зэрэгт үнэлэгдсэн. Бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын хувьд бага зэргийн буюу -0.10 –ийн өөрчлөлт гарсан улс төр-бизнесийн бүлэглэл болон улс төр-шүүх, хууль сахиулахын албан тушаалтнуудын хууль бус ашиг сонирхлын нэгдэл голлох байр суурьтай байна.

Улс төрийн авлигын шалтгаан нөхцлийн хувьд индексийн үзүүлэлт нь энэ жилд 4.11 болж +0.13 пунктийн өсөлт бага хэмжээнд гарсан ч үнэлгээ нь өндөр их өндөр хэвээр байгаа. Улс төрийн авлигад нөлөөлөх хүчин зүйлсийн дунд намын болон сонгуулийн санхүүжилтийн механизм, албан тушаалын томилгоо, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил голлох үүрэг гүцэтгэж байна.

Төрийн албан дахь алдаа доголдлын дунд албан тушаалтны үзэмжээр асуудлыг шийдвэрлэх боломж, шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдал дутмаг байдал, төрийн албан хаагчийн ур чадварын дутмаг байдал, хүнд суртал, хариуцлага тооцдоггүй байдал хамгийн сөргөөр үнэлэгдсэн байна. Хүрээллүүдийн нөхцөл байдлын хувьд төдийлэн өөрчлөлт гараагүй ба нам тойрсон болон нам дамнасан хүрээллүүд хамгийн түгээмэлд тооцогдсон хэвээр байна.

Улс төрийн авлигын хор уршгийн өсөлт нь 3.84 болж -0.05 пунктээр бага зэргийн бууралт мэдрэгджээ. Улс төрийн авлигын хор уршгийн шалтгаан нөхцөл нь Ажилгүйдэл нэмэгдсэн, гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан, нийгмийн дэг журам алдагдсан, хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсэн гэх хүчин зүйлс нь дээгүүрт байна.

Авлигын замаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын үзүүлэлт мэдэгдэхүйц буурсан. Гэхдээ дэд үзүүлэлтийн түвшинд Монгол Улсын нэр хүнд олон улсын түвшинд унасан, хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсэн, ёс суртахууны үнэт зүйлс алдагдсан, улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан гэсэн үзүүлэлт дээр тодорхой хэмжээнд өсөлт гарсан.

Харин шинжээчдийн байр суурьнаас дүгнэхэд нийгмийн дунд авлига байх ёстой үзэгдэл болсон бөгөөд далд хэлбэртээ орсон учраас монгол дахь авлигын түвшинг бууруулахад улс төрчид болон улс төрийн нам, томоохон бизнес эрхлэгчдэд хяналт тавих хууль зүйн байгууллагын хүчийг зузаатгах, иргэдэд мэдээлэх мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, төрийн албан хаагчдын ур чадварыг нэмэгдүүлэх гэх мэт асуудалд анхаарснаар ашиг сонирхлоос үүдэлтэй авлига бүрэн дуусгавар болохгүй ч харьцангуй түвшинд багасах дүр зураг ажиглагдаж байна

